

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”DET ÄR SÅ VIKTIGT ÄNDÅ ATT VI FÅR DERAS PERSPEKTIV”

Om familjerättssekreterares strategier för att göra
barn delaktiga i vårdnadsutredningar

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education
credits

Kandidatnivå

Termin: HT19

Författare: Sara Larsson & Elin Ebbesson

Handledare: Linda Lane

Antal ord huvudtext: 20 000 ord

Abstract

Titel: ”Det är så viktigt ändå att vi får deras perspektiv”. Om familjerättssekreterares strategier för att göra barn delaktiga i vårdnadsutredningar.

Författare: Sara Larsson och Elin Ebbesson

Syftet med studien var att undersöka familjerättssekreterares tolkningar och strategier för att uppnå delaktighetskravet för barn i samband med vårdnadstvister. Därtill också undersöka hur uppfattningen av barnet från professionellas sida kan påverka hur familjerättssekreterarna möjliggör barns delaktighet samt vilka svårigheter som kan uppstå i delaktigheten. Således följdes ett nära arbete med artikel 12 i FN:s Barnkonventionen som berör barns rätt till delaktighet. Materialet utgjordes av 6 kvalitativa semistrukturerade intervjuer med familjerättssekreterare inom ett och samma län i Sverige. Vi använde oss av en kvalitativ metod och analyserade empirin med en barndomssociologisk ansats. Där använde vi oss av ett barnperspektiv, betraktandet av barnet som subjekt och aktör samt Harts delaktighetsstege. Vår studie visade att det främsta rummet för barns delaktighet i vårdnadsutredningar är barnsamtalen. Här framkommer strategier som möjliggör barnets delaktighet såsom metoder för förståelig information, relationsskapande och möjliggörande av en dialog med eventuella hjälpmedel. Vidare framkommer att familjerättssekreterarens handlingar och uppfattningar kring barnet kan ha en betydelse i vilken delaktighet barnet får i slutändan. Svårigheter för att göra barn delaktiga framgår dels vara föräldrars påverkan, men också när det kommer till små barn under talför ålder. Strategier för att bemöta dessa svårigheter beskrivs främst vara i kontakt med föräldrarna och små barns delaktighet framtas som ett förbättringsområde.

Nyckelord: barn, familjerätt, socialsekreterare, human-rights, delaktighet

Förkortningar

FB = Föräldrabalken

SoL = Socialtjänstlagen

UNICEF = United Nations International Children Emergency Fund

FN = Förenta Nationerna

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Förkortningar.....	3
Förord	4
1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund och problemformulering.....	1
1.1.1 Ämnes- och samhällsrelevans.....	2
1.2 Syfte och frågeställningar	3
2. Fördjupad kontextbildning.....	4
2.1 Human Rights	4
2.2 Barnsamtal	4
2.3 Familjerätten.....	8
2.4 Juridik i samband med vårdnadstvist.....	10
3. Tidigare forskning	12
3.1 Göra barn delaktiga	12
3.2 Beaktandet av barnets röst och vilja	15
3.3 Utmaningar för att tillmötesgå delaktighetskravet i en familjerättslig kontext.....	16
4. Teoretisk referensram	19
4.1 Ett barnperspektiv.....	19
4.2 Barn som subjekt och aktör.....	20
4.3 Harts delaktighetsstege	22
5. Metod och metodologiska överväganden.....	26
5.1 Val av metod	26
5.2 Urval	27
5.3 Datainsamlingstekniker	27
5.4 Databearbetning	28
5.5 Studiens tillförlitlighet.....	28
5.6 Forskningsetiska överväganden	31
6. Resultat och analys	33
6.1. Barnets delaktighet i början av vårdnadsutredningen	33
6.1.1. Hembesöket.....	33
6.1.2 Informationsinhämtning från professionella.....	35
6.2 Strategier för barns delaktighet i barnsamtalen	36
6.2.1 Första barnsamtalen	36
6.2.2. Information	37
6.2.3 Kommunikationen och relationen	39
6.2.4 Andra barnsamtalen	43
6.3 Barnets delaktighet efter barnsamtalen	47
6.3.1 Kommunikering och uppföljning.....	47
6.4. Bilden av barnets delaktighet.....	48
6.4.1 Barnets bästa	49
6.4.2 Barnets vilja.....	51
6.4.3 Skydd eller aktör	53
6.5 Svårigheter i att göra barnet delaktigt	56
6.5.1 Föräldrarnas påverkan.....	56
6.5.2 Små barn	59
7. Avslutande diskussion	63

Referenslista	66
Bilagor	70
1. Intervjuguide.....	70
2. Informationsblad	73
3. Samtyckesformulär	76

Förord

Inledningsvis önskar vi uttrycka vår tacksamhet till de utredare på familjerättsenheterna som har deltagit och delat med sig av sina erfarenheter. Vi vill även tacka vår handledare Linda Lane för bidrag av stöd och kloka synpunkter till denna studie.

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Delaktighet, barns delaktighet, hur kan det förstås? Vad innebär det att göra barn delaktiga inom en familjerättslig kontext? Inom socialt arbete råder en samstämmighet mellan professionella i självklarheten att barn ska vara delaktiga. På samma sätt uppmärksammas vikten av barnsamtal alltmer. Ändå tyder kunskapsläget på att brister finns i att göra barn delaktiga (Socialstyrelsen, 2014, s.12). Familjerättens förslag till beslut i frågor rörande vårdnad, boende och umgänge ska enligt 6 kap. 2a § Föräldrabalken låta barnets bästa vara avgörande. I paragrafen framgår att vid bedömning av barnets bästa ska hänsyn "tas till barnets vilja med beaktande av mognad och ålder" (SFS 1949:381). Barns rätt till delaktighet i frågor som rör dem aktualiseras enligt Socialstyrelsen i artikel 12 i FN:s barnkonvention. Här framtas dels barnets rätt att komma till tals i frågor som rör dem själva, men också rätten att få höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som angår dem. Inom vårdnadsutredningar skriver Socialstyrelsen (2012, ss.37-42) att delaktighetskravet säkerställer att det enskilda barnet blir betraktat som egen individ med människovärde och rättigheter. Detta innebär att barn ska ges tillfälle att berätta om sina erfarenheter och sina åsikter. Genom en undersökning av Socialstyrelsen (2014, s.12) framkom det att barn visserligen till viss del kommer till tals i vårdnad-, boende- och umgängesutredningar. Dock framkommer det att mer kunskap hos de professionella är nödvändigt för att inom verksamhetens ramar kunna stärka barns rättighet till delaktighet. Likaså är det oundgängligt att metoder anpassas efter barnets förutsättningar, ålder och mognad.

År 2020 blir barnkonventionen svensk lag. I propositionen till inkorporeringen förtydligas handlingssyftet vara att barnkonventionen ska tillmätas samma status som svensk lag. Således eftersträvas ett förtydligande av hur barnkonventionen ska tolkas av rättstillämpare i svenska mål och ärenden. Med andra ord kommer större vikt läggas på att barnkonventionens artiklar uppfylls, såsom barns rättighet till delaktighet (Socialdepartementet 2017/18). Syftet med denna undersökningen

blir således att undersöka hur familjerätten arbetar för att göra barn delaktiga i samband med vårdnadstvister. Med anledning av inkorporeringen av FN:s barnkonvention till svensk lag 2020 önskar vi utreda hur familjerätten i dagsläget förhåller sig för att tolka delaktighetsbegreppet och upprätta strategier kring att göra barn delaktiga.

1.1.1 Ämnes- och samhällsrelevans

Som skrivet ovan så blir barnkonventionen svensk lag 2020 och därmed förutspås det lagstiftade kravet på barns delaktighet öka (Leviner, 2018, s.288). Syftet med inkorporeringen är att kunna stärka barns rättigheter. Samtidigt talas det inte i lika hög grad om hur barnet ska kunna tillvarata sina rättigheter mer specifikt. Det faller istället på professionella och föräldrar att se till att barnets rättigheter beaktas. En viktig aspekt är dock att det föreligger en obalans i maktförhållandet mellan barnet och personerna som ska se till att rättigheterna tillvaratas (Eriksson & Näsman, 2011, ss.78-79). Att barnet befinner sig i en underordnad position kan påverka i vilken grad barnet upplever att hen kan vara delaktig, beroende på hur obalansen i maktförhållandet hanteras av vuxna (Ibid). I diskussionen kring barns rätt till delaktighet blir det därför även aktuellt hur man som vuxen och professionell möjliggör delaktigheten för barnet samt hur barnets åsikter respekteras. Därmed uppstår skillnaden kring barnet som objekt i behov av vuxnas omsorg och kontroll samt barnet som aktör, där barnet betraktas som kompetent i sitt aktörskap (Ibid, s.24). Det är med hänvisning till hur professionella förhåller sig till barnets delaktighet, vilka strategier som används, hur barn görs delaktiga i barnsamtal samt hur professionella hanterar svårigheter i att göra barn delaktiga som forskarna anser ämnet barns delaktighet i vårdnadstvister vara högst relevant i samtiden. Av den anledningen görs valet att belysa ämnet i studien.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka familjerättssekreterares tolkningar och strategier för att uppnå delaktighetskravet för barn i samband med vårdnadstvister. Med denna huvudfråga efterföljer två frågor som relaterar till huvudfrågan, eftersom familjerättssekreterarnas uppfattningar av barn och svårigheter i att göra barn delaktiga ger förståelse för huvudfrågan och vilken delaktighet barnet möjliggörs. Studiens urval kommer avgränsas till familjerätter inom ett och samma län. Alltså kommer följande frågeställningar att undersökas:

- Hur använder sig familjerättssekreterare av strategier för att uppnå delaktighetsfrågan genom processen av vårdnadstvister?
- Hur påverkar familjerättssekreterares uppfattning av barnet deras delaktighet genom vårdnadsutredningen?
- Vilken uppfattning har familjerättssekreterare kring svårigheter som kan uppstå i samband med att göra barn delaktiga i samband med vårdnadstvister?

2. Fördjupad kontextbildning

Centralt i studien är barns delaktighet som en rättighet. Därmed blir det intressant att gå tillbaka till vilka grunder som rättigheten vilar på för att ge förståelse kring hur familjerättens metoder i delaktighetsarbetet har etablerats. Utifrån frågeställningarna vill vi därför diskutera hur detta ser ut. Nedan presenteras inledningsvis en internationell kontext kring mänskliga rättigheter, vilket ger en historisk bakgrund till den grund som barnkonventionen vilar på. För att tydliggöra kopplingen efterföljs barnkonventionen med avsnittet barnsamtal. Vidare beskrivs den svenska kontexten med familjerätten och dess uppgifter i samband med vårdnadstvister. Familjerättens verksamhet vilar på en juridisk grund, vilket reglerar familjerättens arbete med barn och familjer. Här presenteras slutligen den juridiska ramen där det framgår krav på barns delaktighet i kontakt med familjerätten.

2.1 Human Rights

Ett perspektiv som är intressant att diskutera är Human Rights-perspektivet eftersom barns rätt till delaktighet kan återfinnas här i betraktandet av barnet som enskilda individer. Perspektivet har vuxit fram successivt som en process, med centralt fokus på utsatta och exkluderade gruppers rättigheter. Inom perspektivet syftar man till att finna mönster kring faktorer som gör att grupperingarna utesluts samt betona deras rättigheter. Human Rights kan delas in i fyra mindre inriktningar med olika definitioner av mänskliga rättigheter: *den naturliga läran*, *den överlagda läran*, *diskursläran* och *protestläran* (Dembour, 2011, s.2).

Den *naturliga läran* är den mest grundläggande och ursprungliga läran om mänskliga rättigheter. Den utgår från att genom att vara människa är man berättigad till naturgivna rättigheter. Dessa rättigheter är universella till sin natur och existerar oberoende om de erkänns eller inte (Ibid, ss.2-3). Till skillnad från den *naturliga läran* menar den överlagda läran, att mänskliga rättigheter är ett icke-naturligt fenomen som existerar oberoende av människan. Mänskliga rättigheter betraktas uppkomma i interaktion mellan människor genom politik och

överenskommelser. För att uppnå mänskliga rättigheter krävs det att dessa politiska förutsättningar utspelar sig i ett liberalt samhälle, där rätt faktorer existerar för mänskliga rättigheters etablering. Därmed anser den överlagda läran att mänskliga rättigheter till sin natur inte kan bli universella, om inte samtliga samhällen anpassas (Ibid, s.3).

Protestläran har grundantagandet att samhället baseras på orättvisa och konflikt. Protestläran menar inte att samhälleliga anpassningar genom politiska överenskommelser är möjligt. Därmed blir det centralt inom protestläran att betrakta mänskliga rättigheter som ett sätt att belysa orättvisor i samhället. Vägen till mänskliga rättigheter når man, enligt protestläran, genom att kämpa för att belysa orättvisor genom socialt engagemang (Ibid, s.3).

Diskurslärans syn på mänskliga rättigheter avskiljer sig från övriga inriktningar genom synsättet att mänskliga rättigheter existerar som en diskurs och inget naturligt fenomen. I likhet med den överlagda läran menar man att mänskliga rättigheter uppstår i interaktion. Drivkraften är inte nödvändigtvis politik, utan genom att det samtalas om mänskliga rättigheter så existerar de också som diskurser. Orättvisor belyses inte per se av diskursen kring mänskliga rättigheter, utan diskursens utformning avgörs av vilken kontext den uppstår i (Ibid, s.4).

Inledningsvis var idén om mänskliga rättigheter en process som framkommit genom etiska perspektiv och frontfigurer, manifest och skrifter. Här ingår även religiösa skrifter och deklARATIONER, som exempelvis den franska deklARATIONEN om mänskliga rättigheter samt USA:s rättighetsförklaring. Perspektivet kring mänskliga rättigheter utvecklades vidare genom att människorättsaktivister tog vid och förespråkade mänskliga rättigheter, varefter de mänskliga rättigheterna blev en institutionaliserad del av samhället (Staub-Bernasconi, 2016, s.41). Vidare har mänskliga rättigheter erkänts på ett internationellt plan, bland annat genom FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter som 1993 erkändes av 173 stater under Vienna World Conference on Human Rights (Ibid, s.45).

Därefter har mänskliga rättigheter utökats till rättigheter för barn genom att FN:s generalförsamling 1989 deklarerade FN:s konvention om barns rättigheter (Link, 2011, s.452). Barnkonventionen har fastslagit att ett barn är en person under 18,

vilket medför att människor under 18 är berättigade till rättigheterna som anges i barnkonventionen (Ibid, s.455). Utifrån en historisk synvinkel och vissa samhällen i modern tid betraktas barn som en liten vuxen person. Det synsättet förekommer i modern tid framförallt i utvecklingsländer. Beträktandet av barnet som en vuxen person hänger samman med synsättet på barnet som ett subjekt. Barnets syfte är att vara sina föräldrars tillgång exempelvis i form av arbetskraft. Merparten av världens länder har dock erkänt barnet som en självständig individ utifrån den statistik som UNICEF presenterar. Enligt UNICEF är 96 procent av alla barn i världen medborgare i länder som har ratificerat barnkonventionen. I konventionen har man utöver definitionen av ett barn fastställt att barnets bästa ska vara gällande vid alla beslut kring barnet. Barnkonventionen är även uppbyggd kring artiklar som bland annat handlar om barns rätt till föräldrar, hälsa, välfärd, utbildning, skydd, fritid och rätten till en kultur (Ibid, ss.452-554).

2.2 Barnsamtal

Ett Human Rights perspektiv utgör alltså sökandet och värnandet om människors rättigheter, där FN:s Barnkonvention kan ses som ett resultat av detta genom att barn betraktas som enskilda subjekt med rättigheter. I barnkonventionen framgår det att i alla beslut som gäller barn ska ett barnperspektiv erhållas. Det innebär att barnets bästa ska vara i fokus i kontakt med myndigheter, domstolar eller övriga samhällsorgan. Bland barnkonventionens artiklar som rör barnets bästa vidhåller artikel 12 barnets rättighet att komma till tals då det gäller beslut som kan komma att påverka barnets situation. Barnet ska kunna uttrycka sin åsikt och bemötas med respekt och integritet. Hänsyn skall tas till barnets åsikt i beslut som gäller barnet, även om barnets åsikter inte kan vara avgörande (Sjösten, 2012, s.42).

En grundläggande del av socialtjänstens arbete med barn är att ge barnet möjlighet att kunna yttra sig, med syfte att göra barnet delaktigt (Socialstyrelsen, 2018, s.13). Hänsyn skall tas till barnets ålder och mognad (Sjösten, 2014, s.42). Barnets rätt att yttra sig är lagstadgat i 11 kap. 10 § Socialtjänstlagen och 6 kap. 2a § tredje stycket Föräldrabalken (SFS 2001:453; SFS 1949:381).

Askland och Sataøen (2016, s.115) skriver i *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt* att det för en vuxen person är omöjligt att helt förstå små barns

upplevelser. Den vuxna personen har utvecklat en helhetssyn på sig själv, medan barnets upplevelse av sig själv och sin omvärld är under uppbyggnad. För en vuxen person är det därför av vikt att med empati som redskap sätta sig in i barnets berättelse och tolka det.

En viktig aspekt gällande barns rättighet att yttra sig om sin situation är att det är just en rättighet och ingen skyldighet. Barnet måste tillförsäkras en integritet och respekt för sin självbestämmanderätt kring att själv besluta om hen vill utnyttja möjligheten till att delta i ett barnsamtal. Det är viktigt att barnet informeras om att det inte är ett krav att delta. Barnets delaktighet är också något som kan variera från att barnet beslutar om att vara mer deltagande till att förhålla sig mer passiv. Deltagandet kan skifta och barnet måste ha rätt att själv styra över sitt deltagande (Socialstyrelsen, 2018, s.18).

Som professionell är det av betydelse att skapa en relation till barnet för att möjliggöra ett barnsamtal. Barnet är i behov av att bygga upp tillit gentemot den professionella. Relationen kan etableras i början av samtalet, men den kan även byggas upp kontinuerligt. Det är av vikt att ha i åtanke att olika barn kräver olika lång tid av att skapa ett förtroende. För barn som har det svårt kan det ta längre tid att bygga upp en förtroendefull relation (Ibid, s.33). Genom att skapa en god relation kan den obalans i maktförhållandet som uppstår mellan den professionella och barnet minskas (Ibid, s.38). I samtalet med barnet bör barnet informeras om vem den professionella är, vad samtalet har för syfte, vad som kommer att samtalas om samt under vilken tidsram. Samtalet bör även anpassas efter barnets ork och vilja att delta (Ibid, ss.66-67). I samtalet är det viktigt att barnet informeras om sin rättighet att välja att delta samt om sekretess och tystnadsplikt (Ibid, ss.70-71).

En grundläggande metod inom barnsamtal är att lyssna till barnets berättelse och motivera barnet till att prata med hjälp av öppna frågor. Och undvika styrning av barnets berättande. Den professionella bör ge barnet möjlighet att själv sätta ord på sitt yttrande och vara lyhörd för vad som uttrycks (Ibid, s.73). Ledande frågor kan i vissa fall vara nödvändigt, där svarsalternativen begränsas till ja, nej eller ett begränsat antal svarsalternativ. Det kan exempelvis användas för barn som har

svårt att berätta, vid funktionsnedsättningar eller i fall där det finns misstanke om att barn far illa (Ibid, ss.74-75).

2.3 Familjerätten

För att sätta barnets rätt till att komma till tals inom familjerätten, som studien berör, framgår det att erhållandet av ett barnperspektiv är en primär uppgift som familjerättssekreterarna har i vårdnadsutredningarna. Det innebär att som professionell vuxen beakta vad som är barnets bästa genom att sätta sig in i barnets situation med hjälp av den kunskapsmässiga, värderingsmässiga och erfarenhetsmässiga referensram som man har med sig. Grundläggande för barnperspektivet är en respekt för barnet och dess integritet (Socialstyrelsen, 2012, ss.22-23).

Ett begrepp som uppkommer i samband med socialtjänstens kontakt med barn är barnets bästa. Barnets bästa har ingen enhetlig definition, utan har ett stort tolkningsutrymme beroende på sammanhanget (Sjösten, 2014, s.43). I barnkonventionen behandlar artikel 3 barnets bästa, där det betonas att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barnet. Föräldrabalken betonar även att barnets bästa ska vara avgörande i samband med vårdnad, umgänge och boende (Socialstyrelsen, 2012, ss.19-20). Citat hämtat från 6 kap. 2a§ Föräldrabalken:

När en bedömning av vad som är det bästa för barnet görs ska särskilt avseende fästas vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp, att barnet olovligen förs bort, hålls kvar eller annars far illa och vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

(SFS 1949:381)

I 1 kap 2§ SoL slås det fast vad som gäller barns bästa i samband med kontakt med socialtjänsten, att när "åtgärder rör barn ska det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år" (SFS 2001:453). Vid en vårdnadstvist ger domstolen i barnets hemort socialnämnden uppdrag att lämna en upplysning innan domstolen kan fatta beslut i ärenden som

gäller barnets vårdnad, boende eller umgänge. Begäran om yttrande lämnas till socialnämnden oavsett om föräldrarna är eniga eller inte (Socialstyrelsen, 2012, s.203). Syftet med upplysningen är att tillgodose barnets bästa. Det som framkommer i upplysningen kan komma att påverka domstolens beslut (Ibid, s.195). Under upplysningen tilldelas en handläggare uppdraget. Handläggaren håller därefter enskilda samtal med föräldrarna. I samtalet berörs huvudsakligen barnets boende, relationen till föräldrarna och övriga familjemedlemmar, föräldrarnas förmåga att samarbeta samt föräldrarnas åsikter kring hur barnets fortsatta boende, umgänge eller vårdnad bör se ut. Handläggaren gör därefter en bedömning om lämplighet i att hålla barnsamtal med barnet eller om det inte är möjligt, exempelvis på grund av ålder (Ibid, ss.198-199). Upplysningen lämnas därefter till domstolen. Socialnämnden är skyldiga enligt 6 kap. 19§ FB att lämna upplysningar som är av vikt i bedömningen kring barnets vårdnad, boende och umgänge (SFS 1949:381). Syftet är att det ska komma till domstolens kännedom om det finns några hinder för föräldrarnas samarbete eller deras förmåga att tillgodose barnets bästa.

Domstolen avgör om upplysningen är tillräcklig eller om det finns behov av en utredning, exempelvis i fall där föräldrarna inte är överens. Utredningen har syfte att framta uppgifter för att möjliggöra domstolens bedömning samt för att utreda uppgifter som saknas (Socialstyrelsen, 2012, s.203). Utredningen ska bedrivas skyndsamt. I förarbetet framgår det att tre till fyra månader är eftersträvansvärt (Ibid, s.208). En tydlig reglering av utredningsinnehållet är obefintlig. Familjerätten ska sträva efter att tillgodose barnets bästa, vilket innebär att utredningen ska ta hänsyn till risken för att barnet far illa samt barnets behov av en nära kontakt med sina föräldrar (Ibid, s.213). I utredningen hålls samtal med föräldrarna gällande barnets behov, föräldrarnas förmåga samt föräldrarnas förmåga till samverkan (Ibid, s.221). Om möjligt har barnet även rätt att komma till tals genom barnsamtal. Barnets inställning till vårdnad, boende och umgänge ska redovisas om möjligt (Ibid, s.226). Slutligen erbjuds barnet och föräldrarna ett avslutade samtal. Föräldrarna kan då ha möjlighet att välja att samarbeta, istället för att gå vidare i domstolsprocessen (Ibid, ss.236-237).

2.4 Juridik i samband med vårdnadstvister

I samband med vårdnadstvister är två lagstadgade principer centrala. Den första rör barnets rätt till sina föräldrar. Barnet är i behov av en stabil och långsiktig relation till sina föräldrar för att få stöd såväl omsorgsmässigt som emotionellt. Yngre barn är i större behov av föräldrarnas stöd, jämfört med äldre barn (Sjösten, 2012, s.44). Den andra centrala principen är barnets bästa (Ibid, s.42). Som tidigare nämnts är inte barnets bästa definierat i de lagtexter som berör barnets bästa. Därmed ges ett tolkningsutrymme för vad som är barnets bästa. Askland och Sataøen (2016, ss.229-230) definierar barnets bästa som behovet av trygghet, varaktig relation till föräldrarna, stimulans, gränssättning, socialt nätverk och integritet.

Gällande barns boende kan domstolen fatta beslut i frågan i fall där det beslutats om gemensam vårdnad och föräldrarna inte kan komma överens om barnets boende. Avgörande i beslutet ska vara barnets bästa. I fall där det fattas beslut om växelvis boende ska domstolen avgöra och tydligt definiera omfattningen och när barnet ska bo hos respektive förälder (Sjösten, 2014, ss.100-102). Syftet med växelvis boende är att barnets bästa ska tillgodoses samt att det ska möjliggöra en kontinuerlig och god relation till föräldrarna. Förutsättningarna för växelvist boendes möjliggörande är att föräldrarna samarbetar, bor relativt nära varann samt säkerställa att barnet kan upprätthålla fritidsaktiviteter, kamratrelationer och utbildning (Ibid, ss.108-109).

När barnet enbart bor hos den ena föräldern har barnet enligt 6 kap. 15 § Föräldrabalken rätt till umgänge med den föräldern som barnet inte bor med (SFS 1949:381). En viktig aspekt är att barnet har rätt till, men ingen skyldighet att ha umgänge med sin förälder. Föräldrarnas ansvar är gemensamt i att möjliggöra barnet kontinuerligt umgänge med umgängesföräldern, oavsett gemensam vårdnad eller ej (Sjösten, 2014, s.111). Domstolen kan fatta beslut om barnets umgänge mot föräldrars yrkande. Hänsyn skall enligt 6 kap. 2a § Föräldrabalken tas till om barnet riskerar att fara illa i samband med umgänget (SFS 1949:381). I domstolens beslut ska omfattningen av umgänget hållas flexibelt utefter barnets

behov (Sjösten, 2014, ss.127-128). Innan beslut om umgänge tas ska yttrande inhämtas från socialnämnden (Ibid, s.134).

Vid en separation förblir vårdnaden av barnet gemensam ifall så var fallet innan skilsmässan. Om föräldrarna har eller önskar ansöka om ensam vårdnad är beslutsfattandet domstolens åtagande (Ibid, ss.58-59). I beslutet ska hänsyn tas till föräldrarnas förmåga, barnets åsikt samt föräldrarnas samarbetsförmåga (Ibid, ss.65-67). När föräldrarna har gemensam vårdnad och en av dem yrkar på ensam vårdnad kan domstolen besluta om det när det anses vara förenligt med barnets bästa. I fall där en förälder har ensam vårdnad kan domstolen även i detta fallet besluta om gemensam vårdnad, även om föräldern med vårdnaden motsätter sig det (Ibid, ss.60-61).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att barnkonventionen har vuxit fram genom human rights-rörelsen. Barnkonventionen har i sin tur influerat det barnperspektiv som är centralt i interaktionen mellan professionella och barn. Som det redogjordes för i kapitlet, så har detta format metoderna kring barnsamtal samt hur familjerätten som verksamhet konstruerats. Det har lett genomgången vidare till den juridiska kontexten, där en tydlig koppling mellan den internationella barnkonventionen samt den svenska lagstiftningen går att återfinna, vilket ger ytterligare en koppling mellan internationell barnrätt samt svensk lagstiftning kring barns rättigheter. I kapitel 2 diskuteras vidare kring tidigare forskning som baseras på barnkonventionen samt konventionens grundläggande syn på barnet.

3. Tidigare forskning

I följande avsnitt kommer tidigare forskning av relevans för studiens syfte att redovisas. Forskningen bygger vidare på det tidigare kapitlets presentation av synsättet på barnets rättigheter, som på ett internationellt plan upprättats av barnkonventionen och i den svenska kontexten genom lagrum och praxis inom familjerätten. För att eftersöka relevant kunskapsläge kring barns delaktighet i processen användes databaserna Supersök och Google Scholar. De svenska begrepp som använts som sökord är följande *barn, delaktighet, barnsamtal, vårdnadstvist, familjerätt*. De engelska sökorden som har använts är följande *participation, child, custody disputes, express opinion*. Vidare har dessa begrepp skrivits i olika konstellationer och grammatiska böjningar. Forskningsartiklar har även upptäckts genom referenser i andra forskningsartiklar. Flera av sökningarna erbjöd ett stort antal träffar och innebar en sortering i vad som var relevant för studiens syfte. Vanligt förekommande i sökningarna var studier som utgick från andra länder än Sverige, däribland Australien. I studien fanns en strävan att dels framställa den svenska familjerättsliga kontexten, men också att få fram viss forskning som går utanför denna kontext. Här tillkommer studier som gjorts delvis i andra länder och då beroende på anknytningen till barnkonventionen. I studien har strävan varit att hitta aktuell tidigare forskning, därför har sådant som betydelsen av publikationsår på vetenskapliga artiklar övervägts. I slutändan har sex vetenskapliga artiklar valts ut, vilka kommer tas upp nedan.

3.1 Göra barn delaktiga

Eriksson och Näsman (2008, ss.259, 263) syftar till att undersöka möjligheter och hinder i att göra barn delaktiga i familjerättsliga processer när de har bevittnat våld i hemmet. Studien baseras på individuella intervjuer med barn, semistrukturerade gruppintervjuer med familjerättssekreterare och rapporter skrivna av familjerättssekreterare som ämnas skickas till domstolen. Genom studien framkommer flera olika resultat som visserligen berör barn som bevittnat våld i hemmet, men som också skulle kunna appliceras i ett större spektrum. Eriksson och Näsman har delat upp sina resultat i temana delaktighet och

diskvalificering (Ibid, ss.265, 268). Dessa två teman belyser en problematisk närvaro från föräldrarna samt brist på kontroll över informationen som skapas under intervjun och brist på stöd. Konsekvensen utlöper i att barnen nekas möjlighet till delaktighet i beslutsprocessen. Eriksson och Näsman beskriver vikten av att barnen blir informerade både inför samtal och under hela vårdnadsutredningsprocessen för att ge dem möjlighet att vara delaktiga. Det kan röra sig om en transparens från familjerättssekreteraren gentemot barnen om hur information intas och tolkas. Författarna skriver bland annat att det kan vara viktigt att förklara om exempelvis kroppsspråk tolkas som kommunikation samt syftet med olika samtals- och kommunikationsmetoder under barnsamtalen och hur beslutet kring vårdnad, boende och umgänge kommer att fattas (Ibid, ss.266-268).

Birnbaum och Saini (2012, ss.400-401) presenterar studieresultat som grundas på 35 kvalitativa studier utspelade i 11 olika länder och där totalt 1325 barn har deltagit. De eftersöker att undersöka om barn har blivit lyssnade till, deras erfarenhet av detta och utgår från barnkonventionens principer. Något de kommer fram till är dels att barn visserligen i flera fall var omedvetna om sina rättigheter vid separationen, men att det ändå fanns en vilja från barnen att få delta i beslutsprocessen. De fann i materialet att barn önskade möjligheten till en demokratisk process där de gavs en jämställd röst i familjerätten. Med andra ord att bli tilldelade autonomi och få vara delaktiga i beslutet om sådant som boende- och umgängesfrågan (Ibid, ss.405-407). Här finner Birnbaum och Saini (Ibid) att ett grundläggande skäl till barns önskan om delaktighet ligger i vikten att bli erkänd och bli bättre informerad kring beslutet. Detta påvisar vikten av den transparens som också Eriksson och Näsman (2008, ss.266-268) kom fram till att familjerättssekreteraren bör ge barnen genom processen av vårdnadsutredningen. Visserligen fann Birnbaum och Saini (2012, ss.406, 408) att det fanns olika åsikter kring vem som bäst lämpas tala med barn under vårdnadsutredningar. Det innefattar här alltså flera olika länders kulturer och familjerättsliga upplägg, men något som de fann vara gemensamt var att i slutändan var det viktigaste att barn blir hörda och har ett behov till detta. Vilket det bästa tillvägagångssättet för detta är varierar beroende på varje enskilt barn. Birnbaum och Saini kom fram till att från ett socialarbetarperspektiv behöver professionella som arbetar med barn

verka mer respektfullt och engagerande med barnen så att deras röster blir hörda i beslutprocesserna, istället för endast en tolkning av vad de professionella tror är barnets bästa. Det här menar författarna krävs en längre tid av uppföljning efter beslut för att komma fram till vad som fungerar och inte fungerar.

Liksom Birnbaum och Saini, skriver Eriksson och Näsman (2008, s.268) att faktiskt lyssna på barnet är en betydande del i att göra det delaktig i familjerättsprocessen. De betonar i sin studie att lyssna är en del av att visa barnet respekt i samtalet, vilket de menar är en grundläggande mänsklig rättighet. Härtill kan också aspekter såsom samtalets uppbyggnad och var det utspelas ha betydelse i visandet av respekt. Exempelvis menar författarna att frågan om föräldrarna ska vara med på samtalet å ena sidan kan ses som vårdande, men å andra sidan kan bidra till en svår situation för barnet. Det kan vara så att barnet får svårt att neka föräldrarna närvaro, vad barnet säger under samtalet kan påverkas och det kan få konsekvenser för barnet beroende på vad de yttrar inför föräldrarna.

Vidare diskuterar Eriksson och Näsman (2008, ss.268-271) också hur barn kan eftersöka delaktighet, men ändå bli nekad detta. Författarna beskriver genom ett exempel med en pojke, vars upplevelse var att familjerättssekreterarna snarare talade om pappans rättigheter istället för hans rättigheter och trygghet. Här betonar författarna problematiken när det finns en stor rädsla för en av föräldrarna. I mötet menade pojken att för honom eftersöktes hans åsikt främst i irrelevanta frågor, såsom intressen. Författarna tolkar denna upplevelse som en icke-existerande dialog mellan honom och familjerättssekreterarna och att det därmed blir en form av diskvalificerande av pojken som kommunikationspartner. Dock ligger inte definitionen av barns delaktighet endast i samtalet med barnet. Sundhall (2014, s.16) beskriver i sin studie av familjerättsliga utredningar, där det förekommit våld i hemmet, hur ett bidragande till ett barns delaktighet förstärktes genom medtagandet av ett polisförhör och mammans beskrivning av pojkens rädsla mot fadern. Genom utredningstexten beskriver Sundhall att det är oklart om samtal om våldet har förekommit mellan pojken och familjerättssekreteraren, men på så sätt menar hon att handläggaren motiverade att pojken skulle slippa träffa sin pappa.

3.2 Beaktandet av barnets röst och vilja

I Lees (1999, ss.456-457) studie analyseras barns möjlighet att föra fram sin talan inom vuxnas institutioner. Dock betonar Lee i studien att det finns ett stort tolkningsutrymme i artikel 12 av barnkonventionen som kan leda till avvikelser från artikeln i olika specifika fall. Ett vanligt sådant menar han orsakas genom vilken vikt som läggs i barnets ord beroende på mognad och ålder. Med andra ord skriver Lee att det inom artikel 12 kan återfinnas en ambivalens kring tanken om barnets förmåga att representera sig själv och därav likaså finnas en ambivalens i vilken plats barnet ska få i beslutsprocessen.

Sundhall (2014) poängterar att barns rätt att komma till tals i frågor som rör dem själva ska vara absolut. Hon förtydligar artikel 12 i FN:s Barnkonvention, där det står ”det barn som är i stånd att bilda egna åsikter” ska ha ”rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet” (s.14). Vidare skriver Sundhall att det inte åligger den enskilde beslutsfattaren att bestämma om det är till utredningens vinning att tala med barnet, utan att det är ett krav. En åldersgräns på rätten att få komma till tals menar hon alltså är obefintlig enligt barnkonventionen. Detta menar Sundhall resulterar i att vuxna ansvarar för att skapa metoder som möjliggör att barn blir lyssnade på och får möjligheten att uttrycka sina åsikter (Ibid, ss.14-15). Något Sundhall fann var förekomsten av en viss tvetydighet mellan det enskilda och det generella barnets rätt till att bli lyssnad på, att bli delaktiga. Liksom Lee så finner hon att i det enskilda fallet så ryms risken för avsteg från delaktighetsprincipen (Lee, 1999, s.456; Sundhall, 2014, ss.17-18). Dock fokuserar Sundhall (2014, ss.17-18) på hur ålderskategorisering av barnen blir ett sätt att legitimera detta avsteg. Hon förklarar att genom ålderskategorisering tillkommer också egenskaper som förknippas med åldern och som dels kan förklaras genom teorier såsom inom utvecklingspsykologin. Så kallade vuxna egenskaper som mognad och eftertänksamhet tydliggörs som normativa. Därför menar hon att det finns en risk att barnet ogiltigförklaras när ålderkategoriens egenskaper ställs mot vuxennormen. Med andra ord kan en stereotyp åldersortering påverka att barnet förstås på en generell nivå istället för enskilt. Inom institutioner, såsom inom välfärdssystemet, finner Lee (1999, s.469) att något som kan påverka barnets möjlighet i att komma till tals är betraktandet

av barnet som sårbart. På så sätt ser Lee liksom Sundhall (2014, ss.17-18) att ett legitimerande av att ignorera barnets perspektiv kan motiveras. Ett resultat av denna nedtystning menar Lee är att barns tystnad eller om deras röster är svåra att höra tolkas som ett bevis för deras oförmåga till självrepresentation. För att tillåta barn att bli mer delaktiga i beslutsprocesser inom institutionella väggar så menar Lee (1999, s.469) att förutfattade meningar kring barns kompetens måste reflekteras över.

Sundhall (2014) ser dock i utredningsmaterialet att kronologisk ålder kan ha både en positiv och en negativ betydelse i vilka egenskaper barnet tillmäts. Den låga åldern på ett barn menar hon å ena sidan visade sig kunna betraktas som fördelaktigt för barnet då de trots detta har “en klar uppfattning om hur de vill ha det” (s.17). Å andra sidan kunde den låga åldern även ses som nackdel då det formulerades i utredningarna att på grund utav deras “låga ålder kan man inte fästa någon vikt vid deras uttalande”. Alltså drar Sundhall slutsatsen att åldern både kan motivera barnet som särskilt trovärdigt, men också kan utgöra grunden till att diskvalificera dem (Ibid).

3.3 Utmaningar för att tillmötesgå delaktighetskravet i en familjerättslig kontext

I artikeln *Bedömning om barn i umgängestvister-förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet* (Röbäck, 2011, ss.5-6) sker studien i en svensk kontext med familjer som befunnit sig i vårdnadstvister under 2001 och 2007. Författaren ser ett samband mellan föräldrars konflikter i vårdnadstvister och barns ohälsa. Likaså omskrivs ett samband mellan långvariga konflikter och andra sociala problem som ekonomi och missbruk.

Ytterligare ett exempel på sambandet mellan vårdnadstvister och ohälsa hos barn framkommer i artikeln *“Det är klart att barn blir lidande”*: om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist (Bergman & Rejmer, 2017). I artikeln diskuteras det kring hur barn påverkas av föräldrarnas vårdnadstvist samt vilka krav det ställer på såväl föräldrar som myndigheter som är i kontakt med barnet. Artikelns empiriska material är baserat på intervjuer med föräldrar i vårdnadstvister samt tingsrättsakter (Ibid, ss.438-439). I likhet med Röbäck's artikel påvisar även

Bergman och Rejmer ett samband mellan långvariga tvister mellan föräldrarna och symtom hos barnen i form av ohälsa och sociala problem. Enligt artikeln visar tidigare forskning på en ökad sårbarhet hos barn vars föräldrar separerar (Ibid, s.438). I artikeln diskuterar man kring om barnets mognad kan medföra att de noterar föräldrarnas mående och själva kan analysera och jämföra med andra barns situationer. Barnen kan även ha förmågan att förstå konflikterna mellan föräldrarna (Ibid, ss.439-440).

Gällande barn som är utsatta för våld eller liknande bekräftar ett flertal artiklar, i likhet med Röbbäck (2011), en ytterligare utsatthet som medför att det är av extra stor vikt att barnet görs delaktigt. Eriksson och Näsman (2008, s.272) skriver, liksom Röbbäck (2011), att barn som upplever våld i hemmet har ett ännu större behov än andra barn att få möjlighet till delaktighet i familjerättsliga processer. De uppger att dessa barn sedan innan har befunnit sig i en svår och oförutsägbar situation utom deras kontroll. Därför innebär möjligheten att få information, en överblick och kontroll i vårdnadsutredningen inte bara ett värnande om dessa barns aktörskap och rättigheter, utan också om ett omhändertagande från familjerättssekreterarnas sida. Författarna menar att det kan bidra till bekräftelse av barnens svåra erfarenheter och därmed leda till stöd i barnets återhämtning och bearbetning.

I en jämförelse mellan domar kring umgänge fann Röbbäck (2011, ss.12-13) att en övervägande del av domarna i studien saknade några uppgifter om barnens inställningar. I vissa fall har ingen orsak till de uteblivna uppgifterna angetts. I andra fall framkommer det att det finns uppgifter från utredningar med BUP eller att föräldrarna inte uttryckt att barnet skulle motsätta sig umgänge. Röbbäck (2011, ss.14-15) påtalar även i artikeln att det i domarna finns en tydlig skillnad i ålder och delaktighet. Det är i högre grad äldre barn som får komma till tals. I de tidiga domarna lades mindre vikt vid barnets inställning och i flera domar ifrågasattes barnets verkliga vilja framförallt i fall där barn motsatte sig umgänge.

Brister i att låta barn vara delaktiga är något som även bekräftas av artikeln *Betydelser av barns ålder i familjerättsliga utredningstexter* (Sundhall, 2014, ss.14-15). Något som blev tydligt var att barns delaktighet är helt beroende av de förutsättningar som professionella vuxna ger. Till skillnad från Röbbäck går

Sundhall i högre grad på linjen att det framförallt är åldern som är en avgörande faktor för vilken delaktighet barnet ges. I artikeln menar Sundhall att barnkonventionen inte har några begränsningar för barns delaktighet vad det gäller ålder, utan även små barn bör få komma till tals oberoende av förmåga. Sundhall menar att det enligt barnkonventionen är de professionellas uppgift att hitta metoder för att barn ska kunna vara delaktiga, trots ålder. Det är därmed inte upp till utredaren att bedöma om barnets åsikter som uttrycks är relevanta då de ingår i barnets rättigheter att fritt få uttrycka sin åsikt (Ibid). Beroende på hur professionella förhåller sig till barns ålder kan barnets delaktighet både tillmötesgås och begränsas. Det är något som blir tydligt i jämförelse med Röbbäcks studier, där finns en betydande skillnad i små och stora barns delaktighet (Röbbäck, 2011, ss.14-15). Sundhall menar på att barns ålder lätt kan tillmätas alltför stor betydelse i familjerättsliga sammanhang och att det leder till risken att barn generaliseras utefter sin ålder. Det för i sin tur med sig att uppmärksamheten på det individuella barnet går förlorat (Sundhall, 2014, s.18).

Sammanfattningsvis i kapitlet *tidigare forskning* har det redogjorts för forskning kring ett flertal aspekter av barnets delaktighet utifrån barnets, professionella och föräldrars perspektiv. Kapitlet har gått igenom såväl delaktighet som en viktig del av barns rättigheter, strategier för delaktighet samt brister kring att göra barn delaktiga. I följande kapitel kommer de teman som behandlats i tidigare forskning att konkretiseras i teorier kring barns delaktighet.

4. Teoretisk referensram

I det tidigare kapitlet tydliggjordes vad den tidigare forskningen behandlat kring barns delaktighet. Kapitel fyra fokuserar på teorier som bygger vidare på den tidigare forskningen. För att närma sig det insamlade materialet och undersökningsfrågorna så kommer denna studie inta ett barndomssociologiskt perspektiv. Denna forskningsinriktning uppmärksammade under 1900-talet barn och barndom alltmer som en enskild kategori och livsfas (James & Prout, 1997, s.8; Eriksson & Källström Cater & Näsman, 2015, s.10; Hinderberg, 1999, s.40; Qvortrup, 1987, ss.5-7). Följaktningen menar Hinderberg (1999, s.40) att denna skiftning ledde till en ökad eftersökning av barns behov och stärkande av deras rättigheter, liksom utformningen av FN:s Barnkonvention. Paradigmskiftet innebar enligt James och Prout (1997, s.8) att barn och barndom förstods som sociala konstruktioner som är föränderliga över tid och rum istället för något statiskt, naturligt och biologiskt givet. Alltså betraktas definitionen som icke-universell och formges av sociala och kulturella krafter. Vidare menar Eriksson, Källström och Näsman (2015, ss.9-10) att förståelsen av barn och barndom är relationell och påverkar vuxnas förståelse, ansvar och handlande mot barn.

Den barndomssociologiska inriktningen ämnar i denna studie undersöka hur barns rättighet till delaktighet möjliggörs av vuxna. Inriktningen syftar även till att utveckla hur betraktandet av barnet samt definitionen av delaktighet kan påverka barns möjligheter till delaktighet genom vårdnadstvister. Nedan redogörs för centrala teoretiska perspektiv inom barndomssociologin såsom *barnperspektiv*, *barn som subjekt och aktör* och *Harts delaktighetsstege*.

4.1 Ett barnperspektiv

Enligt Hinderberg (1999, s.40) bidrog ett uppmärksammande av barn som grupp också till ett större samhällsligt fokus på barns behov och rättigheter. Här beskriver hon FN:s Barnkonvention som ett verk för att stärka barns rättigheter och sprida kunskap om barns behov. Hinderberg menar att Barnkonventionen kan betraktas utgöra nutidens universella syn på barn och barndom, likväl definitionen av ett barnperspektiv. Vidare skriver Nordenfors (2010, s.13) att ett

barnperspektiv är ett mångfacetterat begrepp. Hon särskiljer barns perspektiv och ett barnperspektiv, där hon förklarar att ett barns perspektiv utgör att delta barnets synsätt och upplevelse. Däremot handlar ett barnperspektiv om att dels lyssna till barnet, men också att tolka vad som sägs. Inom socialt arbete skriver Hinderberg (1999, s.41) att det är outhärligt att socialtjänsten skapar en bild kring barnets egna uppfattning av situationen. Hon beskriver fall där socialtjänsten har utslutit att skapa en bild av barnens perspektiv och endast inhämtat information från andra till bedömningen. Detta menar hon motstrider ett barnperspektiv och utgör endast ett vuxenperspektiv, trots att det indirekt har betraktats som ett sätt att stödja barnen.

För att socialtjänsten ska få ett barnperspektiv i bedömningen av barnets bästa menar Hinderberg (1999, s.41) att det innebär att socialsekreteraren måste lyssna på barnet och göra en samlad tolkning av vad som sägs. Därefter krävs det att detta sammanställs i en helhetsbild med allmän kunskap om barn och därefter kunna se vad som skulle vara det bästa för barnet på lång sikt. I många fall menar Cederborg (2014, s.23) att ett barnperspektiv likaså innebär att hantera spänningen mellan å ena sidan se barnet som sårbart i behov av skydd och å andra sidan se barnet som kompetent, som en medborgare med egna rättigheter.

Vidare skriver Hinderberg (1999, ss.41-42) att ett krav för att ett barnperspektiv ska kunna tas är att förutsättningarna finns inom ramen av verksamheten.

Verksamheten bör erhålla personal som besitter kunskap om barn, deras behov och utveckling, men också att verksamheten är utformad för att sätta barnet i fokus. Dessutom menar Hinderberg att det krävs stöd för personal i form av exempelvis handledning.

4.2 Barn som subjekt och aktör

Medan barnperspektivet snarare fokuserar på barnet som individ menar Mattsson (2006, ss.23-25) att aktörsperspektivet inriktar sig på barnets rätt till handling och deltagande. Härtill menar Mattsson att en förutsättning för barnets aktörskap är ett möjliggörande av ett sådant. Inom barndomssociologin skriver Eriksson, Källström Cater och Näsman (2015, s.11) att barn ses som aktiva deltagare i formgivningen och mottagandet av omvärldens påverkan. Detta tankesätt har

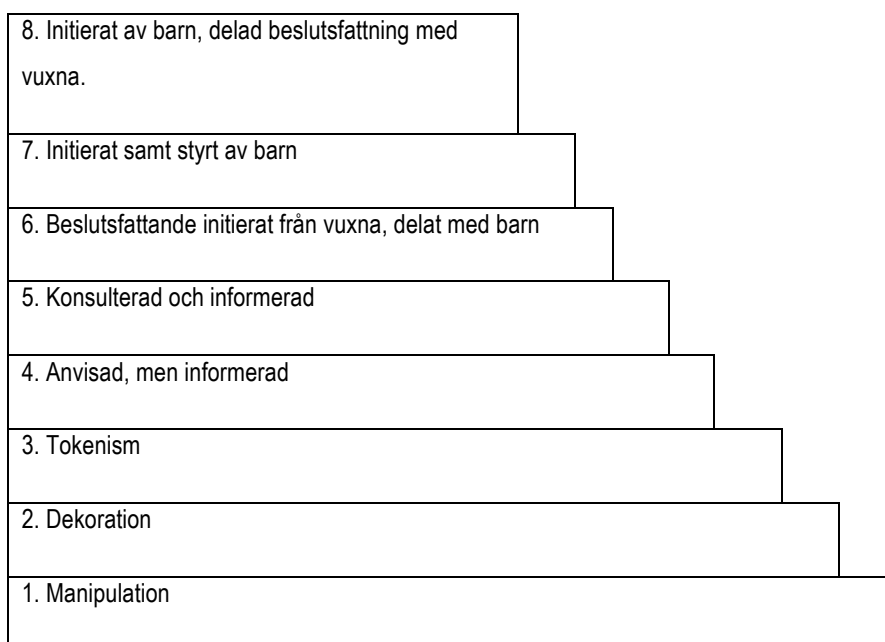
utgjort kritiken mot framställandet av barn som underordnade och ofullständiga vuxna. Synsättet beskriver vad Oswell (2012, ss.38-40) menar är ett betraktande av barn som *becomings*, blivande, istället för *beings*, varande. Beträktandet av barnet som becoming menar likaså Oswell som Eriksson, Källström Cater och Näsman (2015, s.11) bidrar till en stereotyp bild av barn som exempelvis outvecklad, okunnig, omogen och behövande av vuxnas skydd, fostran och kontroll. Även sådant som ålderskategorisering baserad på utvecklingsteorier inom kategorin barn kan därav betraktas som ett synsätt på barn som blivande, där barn beroende på ålder förväntas ha uppnått ett visst framsteg mot vuxenlivet i den sociala, intellektuella eller psykologiska utvecklingen. Om barnet avviker från utvecklingen så kan barnet uppfattas som outvecklad eller det motsatta, som lillgammal eller mogen för sin ålder (Eriksson, Källström Cater & Näsman, 2015, ss.9-10; James & James, 2012, ss.1-2). Alltså menar Lee (1999, s.468) att betraktande av barnen som sårbara *becomings* både kan utgöra en grund för att tysta barnet, men också motivera skyddsaspekter gentemot barnet.

Tanken om barn som självständiga aktörer, menar James och James (2012, ss.3-5) utgör grunden i den nya eran av barndomssociologi. Detta menar Oswell (2012, s.40) innebär att barn och ungdomar blir betraktade som människor med behov, rättigheter och egenheter. Likaså besittande förmågor att fatta beslut kring deras handlingar och uttrycka sina åsikter. Detta menar de inte bara bidrar till tanken att barnet ska ha en roll i formgivningen av sitt liv och den sociala världen. Det är med detta perspektiv som barns rätt till delaktighet i sina liv betonas. Samtidigt menar författarna att beaktandet av barn som varande inte direkt innebär att utpeka kompetensen som fullständigt, eftersom kunskap inte är statisk i sin natur. Dock menar Oswell (Ibid) att betraktande av barn som *beings* innebär att tolka kring vad barnet måste uppnå eller ska bli. Istället blir betraktandet av barnet som varande att försöka förstå barnet i vad de är här och nu. Med andra ord är ett aktörsperspektiv att betrakta barnen som aktiva deltagare i den sociala världen.

4.3 Harts delaktighetsstege

För att kunna göra barn delaktiga är det nödvändigt att först definiera vad delaktighet för barn innebär. En modell som kan användas för att definiera delaktighet är Roger Harts delaktighetsstege. Modellen består av åtta steg som beskriver olika grader av delaktighet, där steg åtta beskriver den högsta graden av delaktighet för ett barn. Enligt Näsman (2004, s.72) beskrivs delaktighetsstegen som ett redskap för att verka mot barns deltagande i form av en demokratisk process. Stegen i Harts (1992, s.8) delar in delaktighet i följande ordning:

Roger Harts Delaktighetsstege

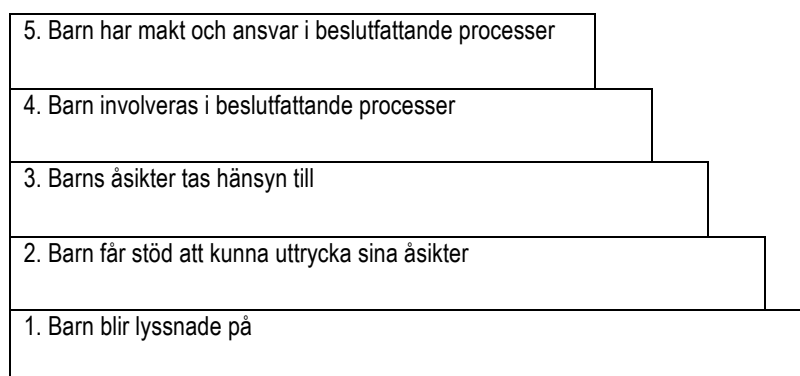
Figur 1: Anpassad och översatt ur Roger Harts (1992, s.8).

Enligt Hart (1992, ss.9-10) handlar steg ett till tre inte om delaktighet, utan rör sig om vuxna personers användning av andra metoder för att ge sken av att barnet är delaktigt. Det första steget med manipulation handlar om att barnet manipuleras in i något som det inte kan förstå. Med *dekoration* menar Hart att barnet används för att ge sken av delaktighet, utan att vara det egentligen. Här ger Hart exemplet när barn används i politiska kampanjer, där barnet exempelvis visas upp tillsammans med en politiker. I det tredje steget används barnet som en symbol, utan att vara

delaktigt. Ett exempel kan vara när barn används som etiska symboler i exempelvis reklamer eller kampanjer.

I de fem övre stegen av delaktighetsstegen är barnet delaktigt i allt högre grad. Steg fyra i stegen kännetecknas av att barnet informeras, men inte får del av något beslutsfattande. Därefter ökar barnets delaktighet i allt högre grad (Hart, 1992, ss. 10-11). I steg sex får barnet möjlighet till ett visst medbestämmande, även om det är den vuxna personen som styr processen. Den högsta graden av delaktighet uppnås när barnet fattar beslut tillsammans med en vuxen, på lika villkor (Ibid, ss. 12-14). Nordenfors (2010, s.40) diskuterar Harts delaktighetsstege och betonar att den höga graden av delaktighet i regel enbart uppnås i barnets lek och att den högsta graden inte alltid är det som bör eftersträvas. Graden av delaktighet är beroende av vilken kontext barnet ämnas göras delaktigt i och barnet kan i flera fall behöva styras av en vuxen. I Lee (1999, s.456) framkommer det att FN:s Barnkonvention artikel 12 erbjuder ett brett tolkningsutrymme till barns rätt till delaktighet inom institutionell beslutsfattning som rör barn. Lee skriver att artikel 12 är en generell princip för att den ska kunna appliceras universellt och på varje enskilt barn i alla åldrar. I slutändan klarlägger Lee att principen meriterar alla barns rätt till samma självrepresentation som för vuxna. En viktig aspekt av delaktigheten är att barnet ska få vara involverat under hela processen, något som enligt Hart ofta förbises. Istället är det vanligt förekommande att barnet involveras först när processen är färdig och att det därmed minskar barnets delaktighet, då det inte har möjlighet att sätta sig in i vad som lett fram till eventuella diskussioner eller beslut (Nordenfors, 2010, s.40).

Shiers (2001, s.111) förenkling av Harts delaktighetsstege:

Figur 2: anpassad ur Shier (2001, s.111).

Ovanstående modell visar en förenkling av Harts delaktighetsstege som Shier menar ska underlätta för vuxna att utvärdera vilken delaktighetsposition som de möjliggör barn. Shier skriver att barns förståelse är en primär aspekt i barns delaktighetstagande, likaså att barn ges möjlighet att göra val och ta initiativ. Härtill menar Shier att maktbalansen mellan barn och vuxna är central i vilken delaktighet barnet tilldelas. Sådant som den vuxnas uppfattning av barnets förmåga kan här spela en avgörande roll i vilken grad denna delaktighet utgörs av (Ibid). Dessutom menar Näsman (2004, s.72) i anknytning till Harts delaktighetsstege att relationen mellan ansvar och delaktighet genererar parallellt med delaktighetsökning och tanken om en demokratisk process. Här menar Näsman att en underförstådd paternalistisk inställning existerar som önskar skydda barnet från ansvar till olika beslut, val och medföljande konsekvenser. Detta beskriver hon vara dels en anledning till att vuxna ej möjliggör högre delaktighet för barnet, men också ger vuxna ansvar att möjliggöra barn bredare handlingsutrymme utan alltför stora konsekvenser.

Sammanfattningsvis i studiens teoretiska tolkningsram har ett barndomssociologiskt perspektiv intagits. Kapitlet har redogjort för *barnperspektiv, barn som subjekt och aktör* och *Harts delaktighetsstege*. Perspektiven bidrar med en förståelse kring hur synsättet på barn påverkar barns delaktighet. Ett barnperspektiv hänger nära samman med att betrakta barnet som en aktör, med förmåga att vara delaktigt. Vidare ger delaktighetsstegen en definition på vad det innebär för ett barn att vara delaktigt, där synsättet på barnet är just som aktör. Genom dessa teorier skapas en förståelse dels för utgångsläget i

tidigare forskning, där det delaktiga kompetenta barnet är centralt. Teorierna ger även redskap för att kunna analysera hur och om familjerättens strategier bidrar med delaktighet samt vilket synsätt som finns på barnet. Dessa perspektiv tolkas som relevanta i koppling till studiens analys och teorierna kommer därmed att vara till stöd i den analys som följer i kapitel sex. I följande kapitel redovisas den metodologi som använts i uppsatsen.

5. Metod och metodologiska överväganden

Den teoretiska tolkningsramen grundar sig i förståelsen av barn och barndom som något relationellt och konstrueras. Alltså bidrar tolkningsramen till tanken om professionellas roll i möjliggörande av barns delaktighet. Vidare har denna tankebanan influerat den metodologiska tillvägagången som nedan redogörs under rubrikerna *val av metod, urval, datainsamlingstekniker, databearbetning, studiens tillförlitlighet* och *etiska överväganden*. I studiens kapitel har författarna gemensamt eftersökt, diskuterat och bearbetat forskningen.

5.1 Val av metod

I studien har kvalitativa face-to-face intervjuer använts som metod för att gå på djupet av familjerättssekreterarnas tolkningar och beskrivningar av arbetet med barns delaktighet i vårdnadsutredningar. I och med den konstruktivistiska förståelsen som ett barndomssociologiskt perspektiv inbjuder till tydliggörs den aktuella studiens eftersökning i hur socialsekreterarna förstår barn och barndom och hur detta konstruerar delaktighetsarbetet (Åsberg, 2001, s.36). Kvalitativa intervjuer blir användbara på grund av att de fokuserar på individens upplevelser och hur kontexten kan spela en roll i utformningen av dessa. Här tillkom ett krav på forskarna att ha ett öppet förhållningssätt för att minska risken för att påverka informationsinnehållet i intervjuerna så lite som möjligt (Jacobsen, 2012, s.62).

Vidare menar Bryman (2016, s.454) att med en kvalitativ datainsamling kommer ett induktivt förhållningssätt till studien. Förutom att minska risken för styrning i datainsamlingen så har det induktiva angreppssättet inneburit att studien inlets med en öppen undersökningsfråga som revideras under undersökningsprocessen. Det induktiva förhållningssättet har också inneburit utformningen av teoretiska perspektiv har skett under forskningsprocessen genom tidigare forskning samt empirin som framkommit efter intervjuerna.

5.2 Urval

Jacobsen (2012, s.63) skriver att när syftet ligger i att genom kvalitativa intervjuer gå på djupet av respondenternas upplevelser så innebär det att urvalet begränsas, då idén om att förstå en större mängd respondenters upplevelser är orealistisk. För att ta kontakt med intervjudeltagare skickades mejl ut med intresseförfrågan efter deltagare till flera familjerätter inom samma län i Sverige. Sökning efter respondenter skedde genom ett målinriktat urval eftersom studien eftersökte respondenter som var yrkesverksamma socionomer och som i dagsläget jobbar med vårdnadsutredningar. Det förekom avböjningar att delta i studien på grund av kommuners mindre storlek samt utebliven respons. Inledningsvis fanns en tanke om att ha ett mer varierat utbud av respondenter från olika kommuner, men slutligen utgjorde två kommuner urvalet.

5.3 Datainsamlingstekniker

I studien användes semistrukturerade individuella intervjuer. Enligt Jacobsen (2010, s.99) bidrar individuella intervjuer till bättre möjlighet för förståelse av den enskildes uppfattningar. Vilket studien eftersträvar att få i familjerättssekreterarnas arbete att delaktiggöra barn i vårdnadsutredningar. Varje intervju var mellan 45-60 minuter och hölls på intervjudeltagarnas arbetsplatser. Inledningsvis gavs en sammanhangsmarkering för att ge intervjudeltagaren uppfattning kring intervjuupplägget. Därefter ställdes frågor efter en intervjuguide med olika temaområden och tillhörande frågor som hade förberetts innan. Denscombe (2014, s.266) skriver att en semistrukturerad intervju innebär en färdigställd lista med ämnen och frågor som ska besvaras, men att det finns en flexibilitet i detta. Den semistrukturerade intervjun blev ett sätt att säkerställa att studiens teman besvarades och tillät en flexibilitet i intervjun, där följdfrågor kunde ställas och ett fokus på att låta respondenterna utveckla och föra sina resonemang möjliggjordes (se bilaga 1). Intervjuaren fokuserade på att följa respondentens berättelsegång och ställa öppna frågor för att undvika att påverka svaren alltför mycket. Jacobsen (2017, s.99) skriver att en viss preskribering kan minska öppenheten i datainsamlingen och därmed motsäga den kvalitativa metodens ideal. Dock medför en viss struktur större möjligheter att kunna

analysera empirin. Dessutom menar författaren att det till viss del alltid kan finnas en viss strukturering på grund av forskarens förförståelse och förutfattade meningar.

I varje intervju intervjuade endast en av forskarna medan den andra antecknade. Detta i syfte att minska maktasymmetrin, som enligt Kvale och Brinkmann (2014, ss.51-52) alltid närvarar i och med det professionella forskningssyftet. Vardera författaren höll således tre intervjuer var. Utifrån kunskap och profession kan respondenterna ses besitta en maktposition i förhållande till studieförfattarna som studenter. Denna maktsymmetri kan ha utjämnats genom båda studieförfattarnas närvaro, alltså utgör maktsymmetrin i intervjuerna en balansgång. En viss förförståelse har funnits kring familjerätten då författarna har kommit i kontakt med olika familjerätter under praktiken. Detta har främst bidragit till en större kunskap i den familjerättsliga kontexten som har varit behjälpligt i förståelse av vårdnadsutredningsprocessen. Samtidigt har det strävats efter att förtydliga den familjerättsliga kontexten för läsarna.

5.4 Databearbetning

Intervjuerna spelades in genom ljudupptagning via forskarnas mobiltelefoner och fördes därefter över på ett USB-minne, för att säkerställa att inspelningarna förvarades oåtkomligt för obehöriga. Inspelningarna på mobilerna raderades efter att intervjuerna förts över till USB-minnet. Inför intervjuerna fick respondenterna godkänna att de spelades in samt skriva på en samtyckesblankett. Samtyckesblanketten bifogas nedan under bilagor.

När intervjuerna genomförts transkriberades materialet. Texten bearbetades så att talspråkliga meningar omvandlades till skriftspråk. Under transkriberingen anonymiserades eventuella uppgifter som skulle kunna kopplas till en person eller arbetsplats (Bryman, 2016, s.310). I enlighet med Jacobsens (2012, s.146) beskrivning så inspirerades studieförfattarna av en innehållsanalys. Detta följdes i enlighet med Jacobsen på följande sätt, först bearbetades transkriberingarna genom att den lästes för att finna centrala teman. Tillsammans strök studieförfattarna under teman med olika färger i transkriberingarna. Dessa teman bestod främst av framkomna likheter, men också vissa olikheter som belyses i

analysen. Därefter grupperades dessa teman och då behjälpligt efter den semistrukturerade intervjuguide som hade använts. Det innebär att gemensamma teman i intervjuerna kategoriserades i grupper som jämfördes (Ibid, ss.146-147). Om det uppkom något som stod ut från detta så uppmärksammades likväl denna grupp. För att illustrera varje kategori så tog författarna ut citat och varje tema sågs över hur ofta det förekom i jämförelse med varandra (Ibid, s.150).

Vidare gjordes i enighet med Jacobsens (2012, ss.149-150) innehållsanalys jämförelser av kategorierna som syftade till att finna förklaringar till eventuella samstämmigheten eller oenigheter i kategorierna. I kategorierna rådde få oenigheter. Eventuella skillnader i kategorierna skulle kunna förklaras bero på arbetsplatsernas olikheter.

5.5 Studiens tillförlitlighet

Vid kvalitativa studier finns en hög grad av kontextbundenhet och att diskutera någon reliabilitet eller validitet, att samma svar ska framkomma från vilken forskare som helst blir därför komplext. Det är därmed något som studieförfattarna haft i åtanke i studien. Bryman (2016, s.465) ger dock en anpassad variant av reliabilitet och validitet som är kompatibel med en kvalitativ studie.

I en kvalitativ studie indelas reliabilitet i extern och intern reliabilitet, där intern reliabilitet handlar om samstämmigheten mellan forskarna hur studiens observationer ska tolkas (Bryman, 2016, s.465). Under forskningsprocessen har genomgående diskussioner förts kring tolkningen av observationerna samt teorierna. Efter varje avslutad intervju stämde forskarna av eventuella iakttagelser för att bilda en så samstämmig uppfattning som möjligt. Det transkriberade materialet samt analysen bearbetades gemensamt, där det uppmärksammades likartade iakttagelser och samstämmighet i uppkomna teman genom tematiseringen av transkriberingarna. Detta skulle alltså kunna ses stärka den interna reliabiliteten.

Den externa reliabiliteten beskriver i vilken grad en studie kan upprepas med likartat resultat (Bryman, 2016, s.465). Då studien är kvalitativ kan det vara svårt att analysera hur hög graden av kontextbundenheten är. Det kan dock konstateras

att det på grund av likartad praxis i andra kommuner skulle kunna vara möjligt att likartat resultat skulle framkomma. I studien har observationerna även fått stöd av tidigare forskning, vilket indikerar att likartade resultat skulle kunna framkomma vid en ny studie. Det fanns även stora likheter i resultaten, trots att intervjuerna genomförts i två olika kommuner. Därmed kan det även anses stärka trovärdigheten.

Enligt Bryman (2016, ss.465-466) kan validitet delas in i intern och extern validitet. Den interna validiteten innebär att studien mäter det som är avsett. Studiens inriktning har varit att undersöka barns delaktighet i samband med vårdnadstvister. Därmed gjordes valet att utforma frågeställningar som stämde överens med undersökningsfrågorna. I undersökningens inledning bildades en uppfattning kring relevanta teorier som var anpassade till syftet. Bedömningen gjordes även att det var lämpligast att genomföra semistrukturerade intervjuer för att besvara frågeställningarna. Då intervjuerna var semistrukturerade fanns det risk att de på förhand utformade frågorna skulle kunna styra svaren i en viss riktning. Samtidigt var man i intervjuerna noggranna med att förhålla frågorna så öppna som möjligt. De förbestämda frågorna skulle även kunna anses bidra positivt till validiteten i studien, då de säkerställde att svar på det som önskades undersökas framkom, samtidigt som det gav flexibilitet för respondenten att utforma svar. Inför datainsamlingen gavs respondenterna information om syftet med studien. Inför intervjuerna togs beslutet att inte skicka ut frågorna på förhand för att undvika att påverka respondenternas svar samt för att minska risken för påverkan från kollegor. Inför analysen gjordes en uppföljning av frågeställningarna för att säkerställa att materialet innehöll svar på forskningsfrågorna.

Den externa validiteten handlar om studiens resultat skulle kunna appliceras i andra sociala sammanhang eller miljöer. I kvalitativa studier blir extern validitet svår att avgöra. Detta på grund av att kvalitativa studier ofta har ett specifikt urval (Bryman, 2016, ss.466-467). Även i den aktuella studien är urvalet specifikt och begränsat. Då det rör sig om familjerätten samt deras strategier kan det vara svårt att dra slutsatser kring hur resultaten hade sett ut i en annan social miljö. Som tidigare nämnt har resultaten i studien varit kongruenta med den tidigare

forskningen samt likartade resultat mellan kommunerna. Detta skulle kunna anses stärka den externa validiteten.

5.6 Forskningsetiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådets (2002, s.6) Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* fyra principer som skall efterföljas vid forskning. Dessa principer har det därmed lagts stor vikt vid i studien. För det första har ett säkerställande av information- och samtyckeskravet hanterats genom utformningen av informationsblad och samtyckesformulär (se bilaga 2&3) som skickats till undersökningsdeltagarna inför intervjutillfällena. Dokumenten redogör för studiens syfte, studiens tillvägagångssätt, hantering av deltagarnas uppgifter, var studiens slutgiltiga produkt kommer att finnas samt en upplysning om att deltagandet är frivilligt och respondenternas rätt att när som helst kunna avsäga sitt deltagande. Varje intervju har därefter inletts med att säkerställa att respondenterna har tagit del av informationen, samtycker och känner till att det är frivilligt. Därefter har respondenten och båda forskarna fått signera dessa två formulär (Ibid, ss.9-11).

Vidare har konfidentialitetskravet behandlats genom att dels anonymisera deltagarna, likväl det geografiska området som istället beskrivs som en kommun inom ett län i Sverige. Vidare kommer kommunerna inte att särskiljas i studiens analys. Enligt Vetenskapsrådet är konfidentialitetskravet nära anknutet med frågan om offentlighet och sekretess. Det ska inte kunna gå att avläsa identifikationen av deltagare i studien och förvaringen av sådant som personuppgifter ska vara oåtkomliga för obehöriga. Ljudinspelningarna har endast varit i forskarnas åtkomst. I efterhand har det dock diskuterats om säkerheten hade ökat genom användning av separat ljudinspelare. Dock överfördes alla intervjuer till ett USB-minne efter transkriberingen, som sedan kommer raderas när studien är godkänd av Göteborgs Universitet. Ovanstående informerades om i informationsbladet. Härtill har nyttjandekravet uppfyllts genom att hantera uppgifter såsom personuppgifter, inspelningarna och transkriberingen på ett sätt

där endast forskarna kan komma åt det. Dessa uppgifter kommer endast brukas i syfte för forskningsändamålet (Vetenskapsrådet, 2002, ss.12-14).

6. Resultat och analys

Resultat och analys tar upp och analyserar centrala teman från studiens intervjuer med hjälp av den beskrivna tolkningsramen i kapitel fyra. I studien har det eftersöks att undersöka hur familjerättssekreterarna arbetar för att delaktiggöra barnet under vårdnadstvister, i barnsamtalen och vilka svårigheter som kan uppstå i att göra barnet delaktigt. Följande kapitel kommer att vara uppdelat stegvis i processen av att göra barn delaktiga genom vårdnadstvister, därefter följer en genomgång som analyserar hur barnets delaktiga roll ser ut kring barnets vilja samt barnets bästa, utifrån familjerättens synvinkel. Detta med syfte att klargöra hur familjerätten tolkar delaktigheten för barnet samt ifall barnet blir delaktigt i slutändan utifrån teori som presenterats. Avslutningsvis kommer teman av svårigheter till att göra barn delaktiga analyseras. Såsom tidigare förklarats så finns ett krav på familjerätten att barnens delaktighet ska vara aktuellt i beslutsprocessen redan från starten, därav kommer upplägget för det aktuella kapitlet struktureras i tidsmässig ordning av vårdnadsutredningsprocessen.

6.1. Barnets delaktighet i början av vårdnadsutredningen

Syftet är att få fram när och hur barn görs delaktiga i början av utredningsprocessen. Detta görs under rubrikerna *hembesöket* och *informationsinhämtning från professionella*. Avsnittet bidrar med en genomgång av hur barnet inkluderas tidigt i processen i syfte till en fortsatt delaktighet i beslutsprocessen samt vilka strategier familjerättssekreterarna använder i detta skedet.

6.1.1. Hembesöket

Samtliga respondenter beskriver att hembesöket tenderar att vara barnets första kontakt med familjerättssekreterarna under vårdnadsutredningen. Följande citat förklarar vad respondenterna menar är syftet med hembesöket:

Dels för där vill vi ju presentera oss för barnet (...), de får ett ansikte på den de ska möta om det är så pass stora barn som vi träffar. Dels är det ju för att se hur de har det. För att se liksom föräldrarnas

omsorg kring barnen, hur det har tillgodosetts, tänker jag. Och samspelet mellan barn och föräldrar, det är det vi tittar på vid hembesöket. Så det är väl delaktigheten där. Och är det då små barn så blir det ju inga barnsamtal, då blir det ju bara det besöket. Så det blir ju den delaktigheten för dem.

(Respondent 4)

Detta besök menar respondenterna, såsom citatet antyder, är viktigt eftersom det syftar till att påbörja en relation till barnen som förberedelse inför barnsamtalen. För det första blir relationsskapandet som respondenterna beskriver en trygghetsfrämjande strategi för barnen inför barnsamtalen och därtill möjliggörs att uttrycka sig friare. För det andra, påtalar några respondenter hembesöket som första gången då barnet informeras om processen och deras roll. Detta beskrivs dock bero från fall till fall. Att barn blir involverade i ett tidigt skede av beslutsprocessen menar Nordenfors (2010, s.40), som diskuterar Harts delaktighetstrappa, är primärt för att göra barn delaktiga. På så sätt menar Nordenfors att barnet ges bättre möjlighet att sätta sig in i vad som har lett till eventuella diskussioner och beslut. När barnet involveras genom information redan på hembesöket kan det därmed tolkas som en strategi för att tidigt delaktiggöra barnet i vårdnadsutredningsprocessen, och därmed erbjuda barnet förståelse av sammanhanget och eventuella skeenden framöver. Likaså yrkar Eriksson och Näsman (2008, ss.266-268) på vikten av att barnen informeras både inför barnsamtalen, men också genom hela beslutsprocessen.

För det tredje, framkommer det i materialet att observationen av barnet och deras samspel med föräldrarna kan tolkas som barnets delaktighet. Med denna tolkning från respondenterna framkommer det att hembesöket i så fall kan innebära den enda delaktigheten för yngre barn såsom spädbarn. Observation kan alltså utifrån respondenternas resonemang anses vara en strategi där det finns en förhoppning om att delaktiggöra dessa barn. Visserligen kan observationen enligt Hinderberg (1999, s.41) utgöra en del av uppgiftsinsamlandet till ett barnperspektiv, ändå kan det här tolkas att barnets delaktighet saknas och att en sådan tolkning snarare utgör ett vuxenperspektiv. Eriksson och Näsman (2008) skriver i sin artikel att för

att socialarbetaren ska ge barnet möjlighet att vara delaktigt så krävs också att barnet ges förståelse om hur information intas och tolkas. Trots barnens unga ålder och lägre språkkunskap menar Sundhall (2014, ss.14-15) att barn enligt barnkonventionen bör tillåtas komma till tals oavsett ålder och att det då åligger professionella ansvaret att hitta metoder som möjliggör detta. Det skulle kunna tolkas att om barnet endast involveras genom observation i utredningen, så utgör det endast ett sken av delaktighet. Enligt Harts delaktighetsstege kan detta betraktas ligga på en nivå av *manipulation* eftersom barnet medtogs utan att kunna förstå. Med andra ord, krävs det att barnet ska ha kännedom om sin medverkan för att barnet ska kunna räknas som delaktigt (Hart, 1992, ss.9-10).

6.1.2 Informationsinhämtning från professionella

Uppfattningen av observation som delaktighet framkommer också i materialet då inhämtandet av information kring barnet och dess samspel med föräldrarna från andra professionella tolkas som ett sätt att göra barnet delaktigt. Det kan röra sig om förskolan och skolan, men det kan också vara en familjebehandlare som ger ett utlåtande från ett umgängesstöd med barnet och någon av föräldrarna. Här kan det liksom med observation vid hembesöket tolkas som att observationen visserligen är del i utformningen av ett barnperspektiv, men i sig självt inte gör barnet delaktigt. Alltså är det en strategi från familjerättssekreterarnas sida där det finns en önskan att göra barnen delaktiga, men utifrån teorin som presenterats krävs barnets medvetna deltagande. Såsom Eriksson och Näsman (2008, s.266) skriver så är det viktigt i dessa situationer att barnet upplyses kring hur information intas och tolkas. I så fall fordras att barnet sätts in i tolkningsprocessen av samspelet och kroppsspråket som intas genom observationen. Sundhall (2014, s.16) ger exempel på ett fall där medtaget av ett polisförhör blev ett sätt att komplettera barnets delaktighet, där ny information framtofs. Dock var det endast ett komplement till det barnsamtal som gjorts i utredningen.

Vidare beskrivs kontakten med referenser såsom förskolan och skolan användas i förberedelserna inför barnsamtalen. Detta kan utgöra råd kring hur en kommunikation bäst ska föras med barnen och på så sätt underlätta barnets delaktighet i samtalen. Det kan röra sig om när barnet har särskilda tal- och

kommunikationssvårigheter eller något liknande. Därmed kan det tolkas som en indirekt strategi för att underlätta relationsskapandet till barnet och i ett senare skeende kunna möjliggöra ett delaktighetsgörande.

Sammanfattningsvis bör kapitlet om *barns delaktighet i början av vårdnadsutredningar* betrakta det första hembesöket som ett viktigt steg i att presentera sig för barnet och påbörja en relation vilket ses som en strategi för att underlätta för barnet att uttrycka sig fritt i barnsamtalet. För det andra, kan ytterligare en strategi under hembesöken vara att informera barnet om processen, vilket inleder barnets delaktighet och öppnar upp för fortsatt inkludering. För det tredje, så uttrycks samspeelsobservation från familjerättssekreterarna och andra professionella vara en strategi för barnets delaktighet. Detta kan i så fall utgöra den enda formen av involvering av små barn. Denna information kan visserligen enligt Hinderberg (1999, s.41) ses som en del i att inta ett barnperspektiv. Dock kan observationen i avsaknad av barnets perspektiv endast leda till ett sken av delaktighet, vilket kan kopplas till Harts steg av *manipulation* (Hart, 1992, ss.9-10). Sist, så kan kontakt med professionella ses som en indirekt strategi för att möjliggöra barnets delaktighet genom relationsskapande.

6.2 Strategier för barns delaktighet i barnsamtalet

Enligt Socialstyrelsen (2018, s.13) utgör en grundläggande del av socialtjänstens arbete med barn att ge dem möjlighet att yttra sig och därmed bli delaktiga. I följande avsnitt kommer strategier kring att göra barn delaktiga genom barnsamtalen att presenteras. Detta görs stegvis genom avsnitten *första barnsamtalet, information, kommunikationen och relationen och andra barnsamtalet*.

6.2.1 Första barnsamtalet

En mening som faller sig likartad mellan respondenterna och överensstämmer med Socialstyrelsens (2018, s.13) föreskrifter om att själva barnsamtalet utgör en grundläggande del i att barnet på riktigt ska bli delaktiga i utredningen. Följande citat kan ses representera detta:

...det är så viktigt att vi får deras perspektiv. För det är så lätt att vi tänker att vi har ett barnperspektiv och så har vi ett vuxet barnperspektiv, då blir det något annat. Delaktigheten är viktigt och det är därför vi har barnsamtalen.

(Respondent 2)

Liksom respondent 2 och övriga respondenter har uttryckt syftar barnsamtalen till att möjliggöra ett barnperspektiv i utredningen. I likhet med citatet beskriver Hinderberg (1999, s.13) innebörden av barnsamtalen vid intagandet av ett barnperspektiv och hur det är centralt att socialarbetaren personligen tar del av barnets ord och tolkar dessa. Det betraktas alltså som en nödvändighet att barnen ska bli delaktiga genom ett barnsamtal för att barnperspektiv ska uppnås. Vidare beskriver flera respondenter att en förändring har skett i utredningsarbetet och att antalet barnsamtal har ökat till två.

...föräldrasamtalen tar så stor del kring utredningsutrymmet. Så vi tänkte att vi ville justera det så vi bokade in två samtal med föräldrarna och två samtal med barnen. Så vi har likställt besöken. (...). Men att utgångspunkten är att det ska vara samma antal besök för föräldrar och barn. Det tänker vi att det har ökat barns delaktighet att de får komma två gånger.

(Respondent 1)

Detta kan både tolkas som en förändring där barns delaktighet alltmer uppmärksammas som nödvändigt vid erhållandet av barnperspektiv samt en strategi inom verksamhetens väggar för att öka barns delaktighet. Vidare kan det likaså kopplas till en förändring där verksamheten arbetar för att möjliggöra ett barnperspektiv, något som Hinderberg (1999, s.42) menar är en förutsättning för att kunna delaktiggöra barn.

6.2.2. Information

Under barnsamtalen framkommer det från respondenterna flera faktorer som kan inverka på barns möjlighet till delaktighet och som familjerättssekreterare försöker bemöta. För det första menar respondenterna att barnsamtalen innebär ett

viktigt tillfälle för barnen att tilldelas information om processen och att detta blir en särskild central del i det första barnsamtalet. Från samtliga familjerättssekreterare framgår det att tydlig och förståelig information ses som en oumbärlig strategi för barnets möjlighet att bli delaktigt. De beskriver att det är viktigt att barnet förstår sammanhanget som de befinner sig i. Ett citat som representerar denna tanke är följande:

...jag tänker att information är jätteviktigt. Att det är viktigt att de har förstått, (...) att de förstår vilket sammanhang de befinner sig i. För att jag sedan ska kunna få information utav dem.

(Respondent 4)

Vad som presenteras i citatet och övrigt datamaterial är att information är centralt i delaktighet. En annan respondent uttrycker det så att oavsett barns ålder eller förmåga så kan alla barn få information. Denna bild av delaktighet skulle kunna anknytas till Harts delaktighetsstege, där de första tre stegen egentligen saknar delaktighet för barnet, men på det fjärde steget *Anvisad, men informerad* börjar barnet få viss delaktighet genom att ges förståelse. Alltså beskrivs information utgöra en grundpelare för att barnet ska kunna bli alltmer delaktigt i beslutsprocessen (Hart, 1992, ss.10-11). Något som också Eriksson och Näsman (2008, ss.266-268) beskriver i sin studie, där de betonar betydelsen av transparens gentemot barnet genom hela beslutsprocessen. Således skulle tydlig information både under hembesöket, men också i barnsamtalet kunna stärka denna transparens. Hur informationssätten ter sig menar respondenterna varierar, men syftet i strategierna sammanfaller i att konkretisera och förståeliggöra. Genom att använda metoder såsom broschyrer, rita på tavlan eller använda olika dockor illustreras processen. Det uttrycks en viss svårighet emellanåt att med säkerhet veta om barnet har förstått alla delar, men respondenterna uttrycker att barnen oftast är väldigt intresserade och bekräftar informationen de mottagit. Ett tillvägagångssätt för att säkerställa om barnen hade förstått framkom vara att fråga barnet om deras åsikt kring vad de hade hört. En respondent förklarar att de får ta det steg för steg:

...det är viktigt att vi förklarar för dem, i samtalet med barnen vad det är som pågår. Varför de är här, varför vi är här, vad vår roll är så att de förstår sammanhanget. Vi pratar med mamma, vi pratar med pappa, vi pratar med skolan, nu pratar vi med dig. ... Och vad vi ska göra med informationen, att den ska till domaren. Domaren ska läsa det och allt så. Och dels i att beskriva hela processen i att, nu ses vi idag. Jag kommer spela in, sen sätter jag mig och läser igenom och lyssnar, skriver ner. Sedan ses vi igen. Du får läsa igenom det. Vi läser mening för mening så får du godkänna det. ... man får vara pedagogisk.

(Respondent 2)

Genom att barnet informeras ges också möjlighet att själv bilda en uppfattning kring situationen, vilket medför att barnet blir en aktiv deltagare. Mattsson (2006, ss.23-25) menar att synsättet på barnet som en kapabel deltagare i interaktionen med vuxenvärlden medför att barnet ges ett delaktigt aktörskap.

6.2.3 Kommunikationen och relationen

Två komponenter som från respondenterna uppmärksammades som angelägna i barnsamtalet var *kommunikationen* och *relationen*. Genom barnsamtalen framkommer det att flera metoder och strategier tillämpas för att underlätta kommunikation och socialarbetarens förståelse av barnets utsagor. Liknande metoder som för att informera barnet kring utredningsprocessen används därefter för att låta barnet framföra sitt perspektiv kring situationen. Genom socialarbetarens användning av metoder illustreras hur barnen själva kan ta hjälp av dessa. Några av dessa har redan kort presenterats såsom broschyr, rita på tavlan eller använda sig av olika dockor. En respondent förklarar:

Vi hade väl gjort nu senast med något där vi målar upp hus och så sätter vi dockor i dem olika husen och så är ju barnet lilla gulddockan i mitten. Och så går man emellan och så där. Så dem också kan, det blir visualiserat på ett annat sätt liksom.

(Respondent 2)

På så sätt förklarar respondent 2, men också övriga respondenter, att denna och liknande metoder kan göra processen och barnets möjlighet att göra sin röst hörd mer konkret. Det blir ett hjälpmedel för att underlätta kommunikationen mellan barnet och familjerättssekreteraren. Genom materialet framkommer det att sådana metoder särskilt kan nyttjas som ett komplement när det finns större eller mindre talsvårigheter. Enligt Sundhall (2014, ss.14-15) är det vuxnas ansvar att skapa metoder som möjliggör att barnet kan bli lyssnat på och få möjligheten att uttrycka sina åsikter. Metoderna skulle därmed kunna ses som sådana strategier. Vidare uttrycker flera respondenter att de under barnsamtalen får vara mer följsamma och flexibla gentemot barnet jämfört med vuxna. Det beskrivs i datamaterialet att för att barnet ska tillgodogöras rätten att föra sin talan och orka med ett barnsamtal så krävs det att familjerättssekreterarna anpassar sig till barnet. Respondent 3 ger följande exempel ”något barn fick vi sms:a istället för att prata, för att hen hade svårt för det här med samtalet, men kunde skriva bättre”. Genom vad som beskrivs i citatet tydliggörs hur familjerättssekreteraren använder ett flexibelt förhållningssätt som en strategi för att delaktiggöra barnet. Till följd av respondentens individanpassning i kommunikationen med det enskilda barnet möjliggörs barnets delaktighet i samtalet. Shier (2001) tydliggör i sin förenkling av Harts delaktighetsstege att för att låta barnet bli delaktigt så behöver det finnas stöd från vuxna i att kunna uttrycka deras åsikter. Att istället använda sig av sms blir ett sätt att möta barnet och i enlighet med Oswell (2012, s.40) betrakta barnet som varande, med värdefulla åsikter att inhämta. Han menar också att det innebär att försöka förstå barnet i vad de är här och nu, istället för att fokusera på vad barnet inte har uppnått. Vidare beskriver Respondent 2 hur de som professionella behöver anpassa sina kommunikationsstrategier genom metoder, tal och kroppsspråk. Respondent 2 uttrycker i följande citat:

Utän man får vara öppen i det man möter och så får man
anpassa sig därefter helt enkelt, tänker jag. Och inte gå in med nu ska
jag, nu ska jag få in en massa information.

(Respondent 2)

Vad respondent 2 beskriver i citatet och vad som förmedlas i övrigt material är att barnsamtalen inte endast ska utgöra ett informationsgrävande från socialarbetarens

sida, utan barnet ska också få ut något av samtalstillfällena och för ett gott samtal så tydliggörs det att en dialog är nödvändig. Här beskriver Birnbaum & Saini (2012, s.408) betydelsen av att den professionella är lyhörd för barnets åsikt och värderar lyssnandet, vilket utgör ett viktigt redskap för att möjliggöra en dialog samt för att barnet ska kunna känna sig delaktigt. Här återkommer relationsskapandet som en viktig strategi i samtalet. Vidare anpassningar för att göra barnet bekvämt i samtalet menar respondenterna är att spegla barnet och skapa en mer avslappnad miljö. En respondent uttrycker att hen brukar tänka på att ha en lättsammare klädsel på dagen för barnsamtalen. Följande citat kan representera en beskrivning av vad majoriteten av respondenterna har skildrat kring relationen till barnen:

Det är dels vad man använder för verktyg i själva samtalen. Det är allt från att vi liksom använder... Du behöver skapa någon sorts relation, annars så blir det ju inte så mycket samtal. Man får inte ut så mycket och samtidigt ska man inte heller tvinga ut... Barnen ska få en möjlighet att säga saker, men de måste ju inte.

(Respondent 2)

I citatet beskrivs vikten av att skapa en god relation till barnet och att det blir en strategi för att låta barnen känna trygghet att tala fritt i barnsamtalen. Alltså att möjliggöra barnet att låta sitt perspektiv höras och vara delaktigt. Samtidigt beskrivs vikten av att barnet inte ska behöva tala om det inte önskar det. Oswell (2012, s.40) skriver att när barnet blir betraktat som aktör, tillkommer därför en respekt för barnet att få vara delaktig i sitt liv. Det likaså kan innebära att barnet väljer rätten att avstå från att tala. Vidare beskriver flera respondenter att det är viktigt att vara nyfikna på vad barnen har att säga. Liksom i följande citat:

...vi som jobbar här är nyfikna på vad barnet har att säga. Och att vara intresserad och förmedla den känslan, att man är en person som vill lyssna och höra vad barnet har att säga.

(Respondent 1)

Sammantaget från citatet och övriga respondenter kan innebörden av nyfikenheten beskrivas i fyra steg: att lyssna, ta till sig, besvara och förklara. Det uttrycks också i materialet att barn tillåts bli aktiv deltagare i samtalet när de själva får bestämma vad de ska berätta. Enligt Eriksson och Näsman (2008, ss.268-271) kan detta utgöra grundpelarna för en dialog som det är viktigt att barnsamtalet ska innefatta ifall barnet ska räknas som delaktigt. I enlighet med Oswell (2012, s.40) kan det också diskuteras förmedla en bild av barnet som varande dels genom att barnets perspektiv framtas som intressant och därmed lyfter barnet som ett subjekt med individuella erfarenheter, men också genom att barnet ses som en aktiv deltagare i formgivningen av samtalet. På så sätt uttrycker respondenterna att samtalet kan bli avlastande när barnen får sätta ord på sin situation. Eriksson och Näsman (2008, s.272) beskriver hur deltagande i form av information och att få berätta sitt perspektiv därför är viktigt, inte minst för barn som på grund av föräldrarnas konflikt upplevt en stor oförutsägbarhet i vardagen såsom vid våld i hemmet. På så sätt blir barnet bekräftad i svåra upplevelser och får möjlighet till kontroll och överblicka situationen. Ovanför beskrivs alltså strategier såsom att vara intresserad, visa respekt och ge barnet kontroll i samtalet. Således tillåts barnet vara delaktig i samtalet på sina egna villkor.

Visserligen framkommer relationskapandet bidra till en god kontakt, dock beskrivs det angeläget att behålla den professionella rollen. Detta menar respondenterna är en balansgång mellan trygghet och tydlighet i att det inte är en lek. Det tilläggs att barnets kännedom om att det slutgiltiga beslutet sker i domstolen och vad familjerättssekretarens roll i beslutet är ytterst viktigt. Denna aspekt kan representeras av följande citat:

Och så relationsskapandet på det och så tänker man att dem sen kanske kan bortse från att jag är någon myndighetsperson då liksom. Men att man ändå är tydlig med att det är klart att jag har den rollen...

(Respondent 2)

I barnsamtalet förmedlas därför att det är nödvändigt att barnet ska känna till socialarbetarens position. Där inräknas också deras anmälningsskyldighet ifall oro

skulle uppstå kring det som barnet berättar. Detta går att koppla till Eriksson och Näsman (2008, ss.266-268), om att barns delaktighet kräver att de är informeras av situationen och innebörden. Därtill menar författarna att det innebär att det bör finnas en transparens kring information och förståelse för barnet under hela beslutsprocessen.

6.2.4 Andra barnsamtalet

I det andra barnsamtalet beskriver respondenterna att de brukar läsa upp deras skriftliga sammanställningar av det första barnsamtalet för barnet. Följande citat beskriver hur det brukar gå till:

...och så får man inte lämna ut barnet onödigt. Gång två som vi träffas så brukar vi läsa upp vad vi har skrivit för barnen. Så får dem säga... Är det rätt uppfattat? Det kanske är något som inte är det, och då får man ändra det och är det något som du inte vill att mamma och pappa ska läsa? Och så kan man stryka det.

(Respondent 5)

Respondent 5 beskriver att det andra barnsamtalet utgör en chans för barnet att kontrollera vilken information som föräldrarna och domstolen ska läsa. Barnet får tillfälle att revidera och stryka delar om så önskas. Denna genomgång blir alltså en strategi för att ge barnet kontroll över återberättandet deras perspektiv. Vid denna del av utredningsprocessen menar respondenterna att det därför särskilt viktigt att socialarbetarens anmälningsskyldighet sedan tidigare har blivit tydligt förklarad för barnen, eftersom denna utgör en grund till att socialarbetaren inte kan bortse ifall allvarlig information framkommer som kräver en orosanmälan. Denna del av utredningsprocessen beskrivs från respondenterna vara betydelsefull för att barnets röst ska bli del av domstolsprocessen.

...det som föräldrarna säger här på utredningssamtalen, det kan ju de föra fram i rätten själva. Så att egentligen är det ju största delen av ansvaret man har... och det är ju kring barnen då. För de kommer ju inte fram annars.

(Respondent 6)

I citatet från respondent 6 beskrivs hur barnsamtalen och redogörelsen av dessa i utredningen ses som barnets chans att komma fram i rätten. Till skillnad från föräldrarna så uttrycks detta vara barnets enda chans att få fram sitt perspektiv eftersom barnet inte deltar i rättssalen. Flera respondenter har som strategi att undvika frisering av barnets ord och försöker skriva detta avsnitt utifrån barnets formuleringar samt perspektiv. Detta skulle kunna beaktas som ett sätt att undvika att förkasta barnets perspektiv på situationen. Vidare beskriver en respondent hur informationen som barnet har gett ändå kan användas som en del av bedömningen av barnets bästa trots att de har strukit denna del.

...man kan också vara väldigt tydlig med att det här är off the record. Det här vill jag säga, men det får ni absolut inte skriva ner. Det är ju jätteviktig information för oss i vår bedömning och där kan vi ju friskriva oss i det att, amen: Ovanstående barnsamtal har framkommit plus ytterligare information som inte..., amen som vi inte får återberätta (...). Eller som vi har lovat barnet att det inte ska talas om, men som kommer bli del av vår bedömning.

(Respondent 2)

Vad som tydliggörs i ovanstående avsnitt kan diskuteras utifrån flera aspekter. För det första, beaktandet av barnet som varande utifrån att barnet ges kontroll att få delta och bestämma kring vad som kommer i skrift i deras del av utredningen. Likaså kan det tolkas utgöra en bild av barnets röst som en viktig del av utredningen, vars perspektiv och språk inte ska förkastas. Att respondenterna inte väljer att frisera språket kan ses som ett accepterande av barnet och dennes förmågor i nuet (Oswell, 2012, s.40) Det kan också ses som en strategi för att göra barnet delaktigt på deras villkor. För det andra, betonar respondent 3 och 6 barnets avsaknad av möjlighet att komma till tals i domstolen. Därav menar de att barnsamtalen och den skriftliga produkten är oumbärlig för att få fram barnets perspektiv i denna del av beslutsprocessen. Utredningens bedömning av barnets bästa, där barnets röst ska vara en del, och vad som medtags i barnsamtalets skriftliga redogörelse blir alltså en försäkran att barnet har blivit konsulterat. Alltså blir det en strategi för att säkerställa att barnets röst medtags, vilket kan ses som en förutsättning för någon form av delaktighet i detta skedet. Utan denna del

kan det ifrågasättas hur barnet skulle kunna få möjlighet att bli del av det slutgiltiga beslutet, när det endast är föräldrarnas perspektiv som hörs i domstolen. Det går att konstatera att barnet inte är garanterad delaktighet i hela beslutsprocessen. Shier (2001) beskriver att det är upp till vuxna att möjliggöra barnets delaktighet. För att uppnå steg 3 av delaktighet menar Shier att barnets vilja inte nödvändigtvis behöver efterföljas, men den ska ha tagits i beaktning (s.113). Detta kan jämföras med Harts steg av information och konsultation (Hart, 1992, s.8).

För det tredje, uttrycks en önskan att skydda barnen genom att dels inte lämna ut barnet allt för mycket, men också i möjligheten att stryka information och ändå ta det med i bedömningen. Socialstyrelsen (2016, s.18) skriver att det är av vikt att barnet blir informerat om att yttra sin åsikt är en rättighet och inte en skyldighet. Att respektera barns önskan att inte tala eller stryka kan därmed också ses som en del i att se barnet som aktör med förmåga att fatta beslut kring sig själv (Oswell, 2012, s.40). Detta tydliggör en balansgång där å ena sidan barnet betraktas som varande med förmåga att välja att tala eller avstå, och å andra sidan som blivande i skyddsbehov. Denna tvetydighet är något som Lee menar återspeglas inom institutioner och kring vuxnas ansvar gentemot barn därinom (Lee, 1999, ss.468–469). Med ökad delaktighet menar Näsman (2004, s.72) också att ansvar genereras, här tydliggörs en paternalistisk inriktning att skydda barnet från konsekvenser av deras medverkan.

Sammanfattningsvis så beskrivs *barnsamtalet* oombärligt i delaktighetgörandet av barn, men också liksom Hinderberg (1993, s.13) menar nödvändigt för ett barnperspektiv. Inom familjerättens verksamhet framkommer det att barnsamtalen har ökat för att ge barnen större utrymme i utredningen, vilket kan tolkas som en strategi för att möjliggöra barnets delaktighet. Inom ramen av barnsamtal uppkommer flera aspekter som nödvändiga för att göra barnet delaktigt. För det första, *information* som centralt i det första barnsamtalet. Här framkommer strategier för att göra informationen förståelig och konkret så att barnet kan bli fortsatt delaktigt. Detta kan göras genom kommunikationsmetoder såsom att rita på tavlan eller använda dockor. Barnets förståelse av kontexten ses som primärt och är enligt Harts delaktighetsstege en förutsättning för att barn ska bli delaktigt

(Nordenfors, 2010, s.40). Genom att hjälpa barnet att förstå kan det enligt Mattsson (2006, ss.23-25) bidra till att barnet betraktas som kapabelt till ett delaktigt aktörskap i interaktionen med vuxenvärlden.

Vidare, framtas *kommunikationens och relationens* vikt för att låta barnet tillgodogöra sin rätt att bli hörd, vilket förutsätter en dialog. Strategier för att delaktiggöra barn är dels att använda metoder som illustrerats vid informationsgivandet såsom tavlan, men också genom strukturen av samtalet ökar barns möjligheter att bli hörda och förstådda i tvåvägskommunikation. Detta bemötande kan ses som ett sätt att betrakta barnet som varande med rättigheter och åsikter värdefulla att inhämta (Birnbäum & Saini, 2012, s.408). Barns val att avstå kan tolkas som respekt för barnets beslut och rättighet. Relationskapandet är grundläggande för att ge barnet trygghet att tala, samtidigt bör inte allvaret i situationen undgås. Här framkommer vikten att visa barnets perspektiv intresse. På så sätt kan barnsamtalet också verka som avlastande när barnet får sätta ord på sin svåra situation. Med andra ord, att delaktighet kan ha en viktig innebörd för barnets behov och mående.

Slutligen, tas *det andra barnsamtalet* upp av respondenterna som ett tillfälle för barnet att kontrollera den skriftliga redogörelse som familjerättssekreterarna har gjort av barnets perspektiv från det första barnsamtalet. Vilket kan ses som en strategi för att göra barnen delaktiga på deras villkor och få större kontroll över vad som framförs i domstolsprocessen där barnets närvaro annars saknas. Utredningens bedömning av barnets bästa och vad som medtags i barnsamtalets skriftliga redogörelse blir alltså en strategi för att säkerställa att barnets röst hörs, vilket blir en förutsättning för någon form av delaktighet i detta skedet. På så sätt, kan barnets vilja ändå tas i beaktning, vilket kan ses motsvara steget information och konsultation i Harts delaktighetssteg (Hart, 1992, s.8). Vidare tydliggörs i detta steg en viss skyddsaspekt mot barnen. Respondenterna uttrycker att i den skriftliga redogörelsen bör inte barnet utlämnas för mycket, också att respektera barnets rätt till att stryka. Detta påvisar en viss tvetydighet genom att å ena sidan se barnet som varande med förmåga att välja att tala eller avstå, men å andra sidan antyder det en bild av barnet som blivande i behov av skydd (Lee, 1999, ss.468-469).

6.3 Barnets delaktighet efter barnsamtalet

Efter det att familjerättssekreterarna har gjort en bedömning av barnets bästa och formulerat ett förslag till beslut följer inväntandet av ett slutgiltigt beslut från domstolen (Socialstyrelsen, 2012, s.203). Nedan presenteras hur barn görs delaktiga efter det att familjerättssekreterarna i denna del av beslutsprocessen genom *kommunicering och uppföljning*.

6.3.1 Kommunikering och uppföljning

Efter det att utredningen är färdigskriven och ska skickas till domstolen uttrycker respondenterna att de tycker det är viktigt att barnen får återkomma till familjerätten för att informeras kring beslutet.

Sen när vi har gjort det är de ju delaktiga i att de får ta del i vad vi har kommit fram till. Att informera dem om det. Sen när utredningen är klar, och innan vi skickar den till tingsrätten så bjuder vi in barnen igen och så berättar vi för dem att det här tänker vi är det bästa för er och så här tänker vi. Sen är vi tydliga att det är domaren som bestämmer, vi vet inte vad hon, han kommer bestämma, men så här tänker vi att det ska vara.

(Respondent 4)

Efter det att en slutgiltig dom har fastställts uttrycker flera respondenter att det är bra ifall barnet får komma tillbaka på ett uppföljningssamtal. Respondent 4 verbaliserar att ”när det har kommit en dom ska vi erbjuda dem att de får komma tillbaka sen och berätta, om det är så att de vill, hur det blev och vad de tyckte efter att det varit dom”. Denna kommunikering syftar alltså till att förtydliga för barnet varför det har blivit som det blivit. Att barnet blir informerat kring vilka grunder beslutet motiveras med bör enligt respondenterna inte förbises i barnets rätt till delaktighet. I Birnbaum och Sainis (2012) studie fann de att barns önskan till delaktighet i stor del utgjordes i viljan att bli erkänd och bättre informerad kring beslutet. Likaså yrkade Harts delaktighetsstege på vikten av att barnet blir involverat genom hela beslutsprocessen för att räknas som delaktigt (Nordenfors, 2010, s.40). Utförandet av dessa möten kan därför ses som en

strategi för att informera barnet fram till processens avslut, vilket är en del av att vara delaktig. Detta kan ses som ett betraktande av barnet som varande, enligt Oswells (2012, s.40) förklaring bidrar det till att barnet ses som en självständig aktör i utredningsprocessen. Alltså en enskild individ med både rättigheter och behov. Här berör det barnets rättighet kring förståelse i domens utfall. Liksom Shier (2001, s.110) skriver är en stor del av barnets delaktighet beroende på vuxnas möjliggörande av något sådant. Flera respondenter upplever en större svårighet att få godkännande från vårdnadshavare för kommunikering- och uppföljningssamtal med barnen. Här kan det alltså tolkas att barnets delaktighet är beroende av en dubbel maktutövning. Med andra ord, både från familjerättssekreterarna och vårdnadshavarna. Som respondenterna uttrycker så kommer den slutgiltiga domen ha betydande påverkan i barnets framtida vardag. Därför yrkar Birnbaum och Saini (2012, s.408) på betydelsen av uppföljningssamtal, för att slå fast i vad som fungerar eller inte.

Sammanfattningsvis genom analyskapitlet *Barnets delaktighet efter barnsamtalet* kan det konstateras att delaktigheten i avslutsskedet har betydelse eftersom det är en del av beslutsprocessen. Här beskriver respondenterna strategier för att hålla kommunikering- och uppföljningssamtal med barnen, detta för att tillförsäkra barnets delaktighet in i det sista. Liksom Hart menar så innebär delaktighetsgörande att tillåta barnets medverkan i hela beslutsprocessen och ge förståelse kring domens betydelse (Nordenfors, 2010, 40). Dock framkommer att vårdnadshavarnas samtycke är ett krav, vilket nekas mer frekvent än vid barnsamtalet. Här tydliggörs en dubbel maktutövning som kan påverka barnets möjlighet till delaktighet. Både från föräldrarna och från familjerättssekreterarna. Liksom respondenterna uttrycker kommer det slutgiltiga beslutet ha en stor innebörd för barnets liv, därför ses uppföljningssamtal som viktigt.

6.4. Bilden av barnets delaktighet

I studiens undersökningsfrågor eftersöktes strategier som familjerättssekreterarna använder för att delaktiggöra barn i vårdnadstvister. Under följande avsnitt kommer frågeställningen kring betydelsen av familjerättssekreterares uppfattning av barnet analyseras. Detta grundar sig i den konstruktivistiska förståelsen som

det barndomssociologiska perspektivet erbjuder. Nämligen förståelsen av barn och barndom som relationellt skapade konstruktioner. Förståelsen av barnet bidrar därav till förklaringar kring förhållningssättet mot barn (James & Prout, 1997, s.8; Eriksson, Källström & Näsman, 2015, ss.9-10). Syftet med presentationen är att klargöra hur familjerätten definierar barnet som delaktigt samt hur familjerättens syn på barnet påverkar strategierna för delaktighetsarbetet.

6.4.1 Barnets bästa

I intervjuerna blev begreppet barnets bästa aktuellt utifrån den familjerättsliga kontexten, där barnets delaktighet utgör en beståndsdel av barnets bästa. Respondenterna ombads att beskriva vad barnets bästa innebär i deras arbete. Respondent 4 beskrev den höga graden av tolkningsutrymme som barnets bästa ger samt hur det kan göra det komplext att få fram en entydig definition av barnets bästa:

Barnets bästa är jättesvårt för det beror på, utifrån vilket perspektiv som man ser på det. Barnets bästa utifrån den psykologisk utvecklingsmässiga aspekten, barnets bästa utifrån vad barnets vårdnadshavare, beslutsfattarna tycker är barnets bästa, utifrån vad barnen själva tycker är deras bästa. Så jag skulle säga att det får bli någon slags fusion av alltihop. Man får göra en bedömning utifrån varje barn.

(Respondent 4)

Sjösten (2014, ss.43) skriver att barnets bästa har ett brett tolkningsutrymme och innebörden är kontextbunden. Föräldrabalken slår fast att barnets bästa är centralt vid alla frågor som gäller barn, därmed blir barnets bästa en central del av familjerättens arbete (Ibid, s.20). Den höga graden av tolkningsutrymme skulle kunna medföra ökade möjligheter i strategierna för delaktighetsskapande. Likartade uppfattningar förmedlar respondenterna kring tolkningsutrymmet av barnets bästa och är nödvändigt eftersom varje barn samt situation är så pass unikt. Respondent 1 beskriver kopplingen mellan barnets bästa och barnets vilja:

För vissa barns bästa kanske är att det blir som de själva önskar, och andra barns bästa är kanske att andra vuxna lägger ett förslag på vad som blir deras bästa. Men jag tror att det kan nog vara väldigt olika beroende på vilket barn och vilken ålder.

(Respondent 1)

I Nordenfors (2010, s.13) framkommer det i diskussionen kring barnets bästa att för att en bedömning av barnets bästa ska vara möjlig i familjerättsliga sammanhang, är det nödvändigt för handläggaren att ta in både ett barnperspektiv samt barnets perspektiv. Barnets perspektiv förutsätter att handläggaren träffar barnet och tar in barnets egen beskrivning. I intervjuerna framkommer det att barnets bästa inte behöver vara något permanent. Respondent 5 uttrycker att det som är barnets bästa vid fem års ålder inte behöver vara barnets bästa två år senare, hen beskriver barnets bästa som ”färskvara”. Vidare framkommer det i intervjuerna att man träffar samtliga barn som är aktuella, med undantag för de gånger som föräldrarna nekar samtycke. Vid en viss ålder och mognad hålls även barnsamtal, vilket därmed kan ge barnen en möjlighet att uttrycka sitt perspektiv. Nordenfors skiljer barnets perspektiv från barnperspektiv, vilket rör sig om en vuxen persons tolkning av barnets bästa (Ibid). I citaten från respondent 1 och 4 skulle man kunna se en avspeglning av ett barnperspektiv, genom att den professionella utifrån en samlad bild av barnet skapar sig en uppfattning om barnets bästa, där barnets perspektiv ingår i den samlade bedömningen. Dock är det inte synonymt med barnets bästa. Hinderberg (1999, s.41) betonar att den samlade förståelsen i ett barnperspektiv är nödvändig i bedömningen av barnets bästa.

En faktor som tydliggörs i samband med bedömningen av barnets bästa är att det förutsätter en delaktighet för att barnet ska kunna uttrycka sin åsikt samt att den professionella ska kunna skapa sig en samlad uppfattning om barnets bästa. Därav kan barnets bästa bli en motivation för familjerätten att skapa strategier för barns delaktighet. Synen på barnets bästa och barnets delaktighet hänger nära samman med synen på barnet som aktör som barnkonventionen förmedlar, där man vänder sig bort från synen på barnet som subjekt och föräldrarnas tillgång (Link, 2011, ss.452-453). Barnets roll som aktör förutsätter att barnet hålls aktivt och

deltagande i processen. För den professionella personen blir det nödvändigt att möjliggöra barnets deltagande roll (Mattsson, 2006, ss.23-25). I citatet nedan berättar respondent 2 om vikten av att göra barnet delaktigt:

...det är så viktigt ändå att vi får deras perspektiv. För det är så lätt att vi tänker att vi har ett barnperspektiv och så har vi ett vuxet perspektiv, då blir det något annat. Men delaktigheten är ju viktig och det är ju därför som vi har barnsamtalen, förbereder dem om vad vi använder oss av för grejer. Vi försöker skapa kontakt liksom, för vi vill ha dem delaktiga.

(Respondent 2)

Utifrån delaktighetsstegen förutsätter den lägsta graden av delaktighet att barnet informeras, även om barnet inte själv får ta del av beslutsfattandet (Hart, 1992, s.10-11). Respondent 1 beskriver vikten av att ta in vad barnet har att säga samt även att kunna informera barnet om processen, hen uttrycker ”men de ska iallafall få information om själva processen och vilka vi är och vad vårt uppdrag är. Och sen vill vi ju få en bild av barnet”. I likhet betonar Hart att barnets delaktighet inte nödvändigtvis behöver innebära att barnet är med och fattar beslut. Något som är avgörande är kontinuerliga informationen under processen och inte när processen är avslutad (Nordenfors, 2010, s.40).

6.4.2 Barnets vilja

Ytterligare ett centralt tema som framkom i intervjuerna var barnets vilja och hur den spelar in i bedömningen av barnets bästa. Enligt Sjösten (2012, s.42) ska barnet ha rätt att uttrycka sin åsikt i de beslut som rör barnet och hänsyn ska tas till det som uttrycks. Respondent 6 beskriver hur viljan ofta ser ut för barn som familjerätten träffar:

Min erfarenhet är att de allra flesta har ganska lätt för att uttrycka hur de vill ha det. När man sätter sig i lugn och ro och är ensam med dem och att de på något sätt förstår att det här är en chans de har att kanske kunna påverka.

(Respondent 6)

I citatet ovan återspeglas en syn på barnet som aktivt, besittande åsikter och kapabelt att uttrycka dessa. Detta synsätt skulle kunna kopplas samman med synen på aktör som Eriksson, Källström Cater och Näsman (2015, s.11) beskriver. Utifrån ett barndomssociologiskt perspektiv är barnen kompetenta nog att vara deltagande i interaktionen med omvärlden. Barnet är alltså inte en mindre kapabel version av en vuxen. Barnet som aktör hänger nära samman med beings och becomings som beskrivs av Oswell (2012, ss.38-40). I citatet framgår det att barnet ses som kompetent att vilja och kunna uttrycka sin åsikt. Antagandet om barnet som beings, alltså ett nutida varande där barnet i är kapabelt att vara en deltagande aktör, skiljer sig från becomings där barnets blivande är centralt. Det innebär, till skillnad från det som uttrycks i citatet, att barnet ses som underordnat vuxenvärlden. Således försvinner respekten för barnets åsikter och förmåga att vilja uttrycka sig. Vidare berättar respondent 6 om hur tyngden i barnets åsikter väger i den bedömning som senare görs.

Ja, det väger ju tyngre ju äldre de är. Sedan kan ju inte barnen alltid förstå konsekvenserna av det de vill för stunden. Men det är ändå en central del av utredningen hur barnen ser på saken. (...). Men det är klart om man hör vad en 14-åring säger så väger det väldigt tungt jämfört med en 5-åring. Sedan kan en 5-åring väga väldigt tungt. Det beror ju på hur man tänker.

(Respondent 6)

Något som även framkommer är barnets vilja och hur den kan påverkas av andra faktorer. I intervju med respondent 1 beskrivs hur det ibland kan vara tydligt att barnets åsikter eventuellt kan vara påverkade av en förälders åsikter:

...och i samtalet försöka göra en bedömning om det här barnet är tillräckligt moget att uttrycka en åsikt, eller om det mer handlar om att den ska få vara delaktig och berätta, få information. För en åsikt som är väldigt färgad av en eller två föräldrar, det kan ju vara att den säger olika utifrån vem av föräldrarna som följer med på barnsamtalet.

(Respondent 1)

Det som beskrivs i citatet hänger nära samman med beskrivningen av barnets bästa samt synen på barnet som beings. Gällande ålder på barnet kan det genom citaten tolkas som en viss flexibilitet kring barnets ålder och mognad, samtidigt som det finns en generell bild av att äldre ålder väger tyngre. James och James (2012, ss.1-2) menar att det är av vikt att bibehålla någorlunda rörlighet i vad som sägs i förhållande till barnets ålder. Det finns annars en risk för en ålderskategorisering, där barnet kategoriseras in i en viss förväntad mognad i förhållande till den vuxna mognaden som idealbild. Därmed skapas en begränsning för barn som avviker från den förväntade utvecklingsmässiga mognadsnivån. Samtidigt kan det utifrån respondent 6 och 1 resonemang tydliggöras en viss beaktning av barnet som blivande, där barnets vilja tenderar att väga tyngre när barnet uppnått en högre ålder. Detta beskrivs vara med anledning av utvecklandet av ett konsekvenstänk i barnets åsikt. Samtidigt beskrivs det att också yngre barns vilja kan väga tungt. Detta visar på en tvetydighet i vilken mening barnets vilja ska ges som Lee (1999, ss.456-457) menar existerar inom barnkonventionen och hur en bedömning av ålder och mognad faktiskt görs. Det kan konstateras att familjerättssekreterarna antingen kan möjliggöra eller förhindra delaktighet beroende på faktorer som ålder och mognad samt en förståelse om föräldrars påverkan. Ju mer barnet blir betraktat som aktör, desto mer upprättas strategier för att göra barnet delaktigt. Här bör det tilläggas att den juridiska anvisningen till barnets vilja, i likhet med barnets bästa, blir en motivation för att upprätta strategier för delaktighet.

6.4.3 Skydd eller aktör

I materialet kring barnsamtalen kan det uppmärksammas en viss ambivalens kring beaktandet av barnen. Å ena sidan betraktas barnet som kompetent, vars delaktighet både är värdefull och viktig i barnsamtalen. Å andra sidan framkommer en bild av barnet som utsatt av föräldrarnas konflikt och därför i behov av skydd. Följande citat förmedlar denna tvetydighet:

Om barnet har genomgått många utredningar, att de har pratats med många gånger. Om de har varit föremål för barnutredning, alltså väldigt nyligen. Om man har pratat om liknande saker som vi pratar om. Och vi pratar ju oftast med barnen, men vi tänker: hur blir det för

barnet när det har gått igenom så här mycket? (...). Vi vet att barnet kommer att bli utsatt för den ena föräldern när den har varit här och pratat och berättat saker för oss. (...). Är det för barnets bästa att komma hit och berätta hur det har det?

(Respondent 3)

I intervjuerna framkom en balansgång kring att dels vilja betrakta barnet som delaktigt och dels vilja skydda barnet, vilket återspeglar en diskuterad ambivalens inom barndomssociologin. Det finns en uppfattning om barnet som kompetent och en aktiv deltagare i den påverkan som barnets omgivning har. Samtidigt jämförs barnet med den vuxna normen, vilket medför att barnet blir ett föremål för vuxnas omsorg och skydd (Eriksson, Källström Cater & Näsman, 2015, ss.10-12). Vad som går att återfinna i materialet är att detta kan påverka hur och vilka frågor som ställs i barnsamtalen. Då respondent 5 uttrycker att de aldrig rakt på sak frågar barnet hur vill ha det, utan istället frågar runt om och kring vad de tycker om deras vardag. Medan en annan respondent uttrycker att mer raka frågor oftast uttrycks när barnet uppnår en senare ålder. Vidare uttrycker respondent 6 känsligheten kring att barnet ska behöva ta ställning till en av föräldrarna:

...och i delaktigheten kan det vara att även om de inte har...Det är ju rätt så känsligt det här med ifall de ska ta ställning eller så, för de är ju ofta i lojalitetskonflikt med föräldrarna.

(Respondent 6)

I citatet blir det även tydligt att konflikten mellan aktörskap och skydd motiverar två olika strategiformer, nämligen att möjliggöra och att hindra delaktighet på grund av skyddsaspekten. Enligt Mattsson (2006, ss.23-25) är barnets aktörskap beroende av förutsättningarna som vuxenvärlden erbjuder. Liksom i fallet Eriksson och Näsman (2008, ss.268-269) analyserar där en pojke ansåg sig endast bli tillfrågad om sin åsikt i frågor som enligt honom var irrelevanta såsom fritidsaktiviteter, istället för direkta frågor. Detta tolkar författarna som ett diskvalificerande av pojken som kommunikationspartner. När frågorna utformas mer generellt kring barnets vardag kan det å ena sidan ses som en strategi från familjerättssekreterarna att ge barnet stöd i att uttrycka sina åsikter, vilket enligt

Shier (2001, s.111) krävs för att möjliggöra barnets delaktighet. Å andra sidan, kan det ifrågasättas hur barns åsikt ska tillvaratas om barnet inte tillfrågas rakt på sak i de aktuella utredningsfrågorna. Samtidigt skriver Socialstyrelsen (2018, s.18) att barnets delaktighet inte ska bli till men för barnen och att detta också åligger familjerättssekreterarnas ansvar. Detta visar den balansgång som Cederborg (2014, s.23) menar att intagandet av ett barnperspektiv innebär. Nämligen att hantera spänningen mellan å ena sidan se barnet som sårbart i behov av skydd och å andra sidan se barnet som kompetent, som en medborgare med egna rättigheter. Slutligen kan det tolkas att skyddsaspekten gentemot barnet kan påverka vilken grad av delaktighet som barnet blir givet.

Sammanfattningsvis har ovanstående avsnitt framtagit en bild kring barnets delaktighet utifrån familjerättssekreterarnas synvinkel och hur detta kan motivera delaktighetsstrategier. Analysen belyste att delaktighet utgör en beståndsdel av barnets bästa och att familjerätten såg på barnets bästa som avgörande i bedömningen. Dock framkom det att barnets bästa är komplext i det avseendet att definitionen inte är entydig. Barnets bästa är inte heller permanent, utan förändras i takt med barnets ålder. Det breda tolkningsutrymmet kan därav motivera ett strategiskapande för delaktighet.

Vidare framkom att merparten av alla barn har en önskan att uttrycka sin vilja. Från familjerättens sida uppgavs det att ålder och mognad blir betydande i vilken tyngd som läggs i barnets åsikt i bedömningen. Därmed kan det utifrån analysen konstateras att familjerättssekreterarna kan upprätta strategier för att möjliggöra eller förhindra delaktighet. Alltså framkommer det att familjerättssekreterarnas förståelse av barnets mognad också kan påverka vilken betydelse barnets vilja får. Man uttryckte viss flexibilitet kring att se individen bakom åldern och mognaden, samtidigt som risken för ålderskategorisering finns om man blir alltför låst vid barnets ålder (James & James, 2012, ss.1-2).

Slutligen diskuterades dubbelheten i familjerättens vilja att dels göra barnet till aktör och samtidigt skydda det, vilket också påverkar i vilken grad delaktighetsstrategier möjliggörs. Här framkom dels bilden av barnet som sårbart för föräldrarnas konflikt. Vidare fördes en diskussion kring vilken ställning barnet

skall behöva ta, med risken att bli utsatt av en förälder samt att inte ställa direkta frågor till barnet kring exempelvis boende för att undvika ansvarskänslor.

Alltså visar detta hur skydds- och delaktighetsaspekten kan medverka till två olika strategiområden och påverka hur frågor ställs i samtalsrummet.

6.5 Svårigheter i att göra barnet delaktigt

I avsnitten nedan beskrivs svårigheter som framkommit i intervjuerna kring att göra barn delaktiga. Det första avsnittet har sitt fokus på vilken påverkan föräldrarna har på sina barn i vårdnadstvister samt hur föräldrarna kan påverka i vilken grad barnen är delaktiga. Slutligen handlar sista avsnittet om situationer där man bedömer att barnsamtal inte är lämpliga.

6.5.1 Föräldrarnas påverkan

En förutsättning för att en familjerättssekreterare ska kunna hålla ett barnsamtal är att vårdnadshavarna ger sitt samtycke till det. Då familjerätten utgår från föräldrabalken krävs enligt 6 kap. 11 § FB ett samtycke från föräldrarna för att familjerättssekreterarna ska kunna hålla ett barnsamtal med barnen (SFS 1949:381). Respondent 3 uppger en svårighet vid de situationer då de inte får samtycke till barnsamtal för föräldrarna. Hen uttrycker att de ”försöker ju prata med föräldrarna om det. Ja, barnen behöver få komma till tals. Men vi kan inte prata med barnet om vi inte får”. Alltså är detta en motiverande strategi när svårigheter uppstår kring att få samtycke till barnsamtal. Ett tillfälle där det varit svårigheter med att få samtycke till barnsamtal av vårdnadshavarna och vilken påverkan det har på barnets delaktighet beskrivs även av respondent 2:

Eller säger: Nej, ni ska inte prata med barnen. Det är klart att det hindrar barnen från att bli delaktiga. Förmedlar också någonstans till barnen att: nej det är inte okej att du pratar med socialtjänsten eller familjerätten.

(Respondent 2)

Samtyckeskravet blir därmed problematiskt i de fall där vårdnadshavare inte ger sitt medgivande. I intervjuerna framkom det att merparten av alla föräldrar

godkände att barnsamtal hölls, men i fallen där en eller två vårdnadshavare motsätter sig det blir det problematiskt i bedömningen om barnets bästa. Hinderberg (1999, s.41) menar att ett barnperspektiv är en viktig del av barnets bästa och barnperspektivet kan enbart fås fram genom interaktion med barnet. Barnet har enligt 6 kap. 2a § FB (SFS 1949:381) rätt att yttra sig i frågor som gäller deras boende, vårdnad eller umgänge med en förälder. Som citatet ovan beskriver, så blir föräldrarnas nekande till barnsamtal ett hindrande av barnets delaktighet och även en motsättning mot barnets rätt att yttra sig. Till skillnad från Mattssons (2006, ss.23-25) beskrivning av hur barnets görs till aktör genom att omgivningen möjliggör barnets rätt till aktörskap, blir nekandet på motsvarande sätt ett sätt för föräldrarna att göra barnen till underordnade subjekt. I de fallen finns det ingen möjlighet för familjerätten att möjliggöra barnens aktörskap då de saknar lagstadgat stöd i att hålla barnsamtal utan föräldrarnas samtycke. I intervjuerna beskrevs att i dessa fall kan man försöka motivera föräldrarna med barnsamtalets vikt samt föra en dialog med tingsrätten om bristen i utredningen ifall inget barnsamtal kan erhållas, något som blir ytterligare en strategi för att hantera nekandet av barnsamtal. Såsom i följande citat:

Där får man ju ha med det i ett resonemang till tingsrätten, för någonstans måste vi ju ändå leverera ett beslut, förslag till beslut.

(Respondent 2)

En svårighet som framkom i samtliga intervjuer var kring den lojalitetskonflikt som barn, vars föräldrar befinner sig i vårdnadstvist, ofta hamnar i. Det beskrivs i intervjuerna att det kan leda till att barnet hamnar i konflikten mellan föräldrarna. I intervju med respondent 5 beskrivs hur barnen kunnat påverkas av föräldrarna:

Så då är barnen väldigt klämda. (...). Jag har tänkt på det mer och mer under åren att alltså, när man i efterhand har fått vet hur barnen faktiskt har haft det. Att barnen kan vara tillsagda, mutade, kanske till och med hotade, att du får inte säga det och det. Så det är en jättestressad situation som de befinner sig i.

(Respondent 5)

Vidare uttrycker flera respondenter att det kan märkas om barnet befinner sig i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna. Enligt Respondent 3 kan det uppfattas "när de ska jämma ut vad de säger" för att säkerställa att det inte uppfattas sämre eller bättre hos någon av föräldrarna. Eriksson & Näsman (2008, s.268) betonar en existerande faktor som kan inverka graden av barnets delaktighet, vilket är om föräldrarnas närvaro har positiv eller negativ inverkan på barnet samt vilket stöd barnet får. Befinner sig barnet i lojalitetskonflikt mellan föräldrarna blir föräldrarnas närvaro problematisk för barnet, vilket sannolikt har en påverkan på vad barnet upplever att hen kan berätta i kontakt med familjerätten. Det kan innebära att barnet begränsar sig av rädsla för föräldrarnas åsikt, att de anpassar sig beroende på vilken förälder som följer med till barnsamtal eller förändrar sin historia. Här menar respondent 6, liksom flera antyder, att barns bästa är om konflikten skulle lägga sig eftersom den tar stor plats i barnets liv. Liksom respondent 6 förmedlar så påpekar Röbbäck (2011, ss.438-439) att en långvarig konflikt i sig inte förenligt med barnets bästa. Röbbäck skriver att det finns ett tydligt samband mellan långvariga konflikter mellan föräldrarna och ohälsa hos barnen. Delaktighet för barnet har en viktig del i att barnet ska få stöd i den konflikt de befunnit sig i. Därav förmedlas från respondenterna att strategier för att nå bortom dessa hinder är oundgängliga i betraktandet av barnets bästa och delaktighet. De uttrycker att strategierna här handlar mycket om att lägga föräldrarnas konflikt åt sidan och göra barnet centralt. I Röbbäcks (Ibid) studie av ohälsa hos barn i vårdnadstvister framkom det att ohälsan framförallt förekom hos skolbarn. Författarens hypotes var att barn i skolåldern antagligen har en större förmåga att analysera föräldrarnas konflikt och ta på sig ansvar för föräldrarna. Det skulle kunna vara en anledning till att barn hamnar i en lojalitetskonflikt.

I intervjuerna beskrivs det hur föräldrarna behöver förbereda barnen inför barnsamtalen. Därmed läggs ett ansvar på föräldrarna, vilket kan komma att påverka barnens inställning till samtalet. En svårighet som kan uppstå är om föräldern uttrycker en negativ inställning till samtalet. Det skulle kunna få konsekvensen att barnet av lojalitet till föräldern påverkas negativt inför samtalet. Behovet att förbereda föräldrarna presenteras i citatet nedan:

...att vi inför barnsamtalen pratar med föräldrarna om att vi ska ha barnsamtal - De måste känna från er att det är okej att dem kommer hit och pratar, för ni har någonstans okejat det och då måste era barn känna det också. Så ni måste vara positiva till att barnen kommer hit och att ni förmedlar det. (...) Men helst så att det är ett klimat så att barnen får komma hit och säga precis vad dem vill.

(Respondent 2)

Att förbereda föräldrarna blir med andra ord en strategi från familjerättssekreterarnas sida för att öppna upp så att barnen tillåts tala så fritt som de önskar under barnsamtalen. Alltså verka för barnens möjlighet att vara delaktiga på deras villkor. Det framkommer att det naturligtvis kan bli en svårighet i fall där föräldrarna inte förbereder barnen, något som familjerätten har svårt att kontrollera. Här och genom ovanstående avsnitt så tydliggörs hur barnets delaktighet genom vårdnadsutredningen påverkas genom att barnet står i underminerad maktposition från två håll. Både från föräldrarna och från socialsekreteraren (Eriksson, Källström Cater och Näsman, 2015, ss.9-10).

6.5.2 Små barn

I intervjuerna beskriver man att barnsamtal i regel brukar hållas med barn över fem år. Det förekommer vissa fall där de håller barnsamtal med barn yngre än fem år, beroende på mognad. Samtliga respondenter beskriver att mognadsbedömningen oftast görs i samband med hembesöket och ibland i kontakt med föräldrarna. Samtidigt beskriver flera respondenter hur det framförallt i vårdnadsutredningar kan vara utmanande att göra små barn delaktiga. I en vårdnadstvist har barnet huvudsakligen möjlighet att bli delaktiga i hembesöket samt vid eventuella barnsamtal. Hinderberg (1999, s.41) skriver att förutsättningar för att göra små barn delaktiga måste upprättas inom verksamheten och att delaktigheten utformas efter barnet. Det framkommer i intervjumaterialet svårigheter i att göra barn under talför ålder delaktiga. Respondent 3 beskriver ”det är svårt när de är mindre och inte har ett eget språk, att göra dem så delaktiga som jag skulle vilja”. Denna svårighet är något som respondent 2 instämmer i,

"det går ju inte att få ett barn som är så litet delaktigt, den kan ju inte uttrycka sin åsikt. Vi kan inte informera om en tvist som process". Med Harts delaktighetsstege blir delaktigheten för små barn som saknar ett språk problematisk, då det som citatet ovan belyser är omöjligt att informera och få fram en åsikt från barnet, vilket enligt delaktighetsstegen är ett krav för att barnet ska räknas som delaktigt (Hart, 1992, ss.10-11). Därmed uppnås inte de krav på delaktighetsstegen som krävs för att barnet ska räknas som delaktigt. Respondent 1 talar om små barns delaktighet.

Ja, sen är det väl en del som kanske menar att ett väldigt litet barn som är kanske bara ett par månader, att delaktighet kan vara att man liksom kommunicerar genom, ja men ansiktsuttryck. Ha någon form av samspel och där är väl kanske inte vi riktigt här än iallafall. Men det kanske skulle vara något för framtiden att göra även så små barn delaktiga utifrån vad som är möjligt för dem.

(Respondent 1)

Det framkommer i dagsläget inga tydliga strategier för att göra små barn delaktiga. Citatet ovan belyser dock att det finns en önskan om att hitta alternativa sätt att delaktiggöra små barn. Här framkommer olika tankar kring vilken grad av delaktighet det här skulle utgöra, men idén om ökad delaktighet är samstämmig. Tanken kring alternativa sätt att göra små barn delaktiga, trots oförmåga att språkligt kommunicera är något som hänger samman med Oswells (2012) beskrivning av betraktandet av barnet som beings. Genom att betrakta barnet som en individ med behov och rättigheter samt en förmåga att kunna uttrycka sig tillvaratas barnets kompetens. Det innebär inte att barnets kompetens måste vara fullständig, men genom att tillvarata den förmåga barnet besitter möjliggöra barnets aktörskap (Oswell, 2012, s. 40).

Som tidigare nämnt framkom i intervjuerna att det finns en informell åldersgräns för barnsamtal, vilket ligger runt fem år. Det framgick i intervjuerna att undantag gjordes där det framkom att barnet var moget nog att delta i barnsamtal. Sundhall (2014, ss.17-18) menar att det finns en risk med en åldersgräns för barnsamtal i att det skapar en ålderskategorisering, där det upprättas en stereotyp bild av barnets

mognad och utveckling. Det kan därmed bli en risk för att det skapar begränsningar för det individuella barnet. Enligt Lee (1999, s.456) är avsteg från delaktighetsprincipen vanligtvis med hänvisning till ålder och mognad. Risken för ålderskategorisering är något som ytterligare påvisas av Röbbäck (2011, ss.14-15) då hon menar att det trots delaktighetsreformen i föräldrabalken 2006 förekommit stora skillnader i ålder och delaktighet i familjerättsliga tingsrättsdomar. Där har det bland annat påvisats att små barns åsikter i högre grad utelämnas och hänvisas till föräldrars eller professionellas åsikter. Att professionellas åsikter får ökad betydelse för små barn var något som framkom i intervjuerna, då referenssamtal från professionella togs för att kompensera för att ett barnsamtal i bedömdes vara möjligt.

Sammanfattningsvis kring svårigheter i att göra barn delaktiga beskrevs det framförallt i intervjuerna om föräldrars påverkan samt situationen med små barn. De största svårigheterna kring föräldrarnas påverkan beskrevs vara när föräldrarna hindrade barnen att delta genom nekande till barnsamtal eller förmedla en negativ inställning till barnets involvering. Enligt teorin skapas hinder för delaktighet svårigheter då det omöjliggör ett barnperspektiv, vilket är av vikt för bedömningen av barnets bästa (Hinderberg, 1999, s.41). Ytterligare en omfattande svårighet är lojalitetskonflikterna som ofta uppstår hos barnen i samband med vårdnadstvist. Den närvaro som föräldrarna har hos barnen är en viktig faktor för i vilken grad barnen vågar bli delaktiga (Eriksson & Näsman, 2008, s.268). Bland respondenterna förekom ett antal strategier för att hantera svårigheter med föräldrarna. Bland annat att motivera samt ha kontakt med tingsrätten. Dessa strategier syftar till stor del att flytta fokuset från föräldrarnas konflikt till barnets rättigheter, delaktighet inkluderat som en del av barnets bästa.

Svårigheterna kring små barn handlade framförallt om barn som på grund av sin ålder inte utvecklade en språklig förmåga, något som ansågs omöjliggöra delaktighet genom barnsamtal. Även genom delaktighetsstegen blir delaktighet för små barn omöjlig, när barnet är för litet för att ta in information eller uttrycka en åsikt (Hart, 1992, ss.10-11). Samtidigt fördes en diskussion, där man ställde sig positiv till alternativa strategier att göra små barn delaktiga, exempelvis genom kommunikation med kroppsspråk. Kontakt med referenspersoner beskrivs

kompensera för små barns delaktighet, vilket diskuterades kapitel 6.1 *Barnets delaktighet i början av vårdnadsutredningen*. Här framkom det att sådan strategi visserligen kan hjälpa att göra barnet delaktigt senare, men i sig inte utgör någon delaktighet. Detta hänger till stor del samman med Oswell (2012, s.40) där barnets förmåga inte behöver vara komplett, utan det hänger på den professionella att hitta alternativa sätt att tillvarata barnets förmåga.

7. Avslutande diskussion

Studiens centrala fokus var att besvara den huvudsakliga forskningsfrågan kring vilka strategier familjerätten använder sig av för att göra barn delaktiga i vårdnadsutredningar. Därigenom följde ytterligare två forskningsfrågor. Den första syftade till att undersöka hur familjerättens uppfattning kring barnet påverkar delaktigheten. Slutligen fanns en önskan om att undersöka svårigheter i delaktiggörande av barn. Analysens citat är representativt efter vad respondenterna samstämmigt uttryck. Dock kan vissa respondenter förekomma mer frekvent, detta endast med anledning av citatens tydlighet i sammanhanget. Vidare framkom kring den huvudsakliga frågeställningen flera steg i vårdnadsutredningen där barn betraktas delaktiggöras. Ett gemensamt förhållningssätt bland respondenterna var att barnsamtalet är barnets primära delaktighet. Två grundstrategier i möjliggörandet av barns rätt till delaktighet framkom vara förståelig information och att få tillfälle att bli hörda genom metoder för att konkretisera samtalet. Relationsskapande och kommunikationen var ytterligare strategier som verkar för denna möjlighet. Från familjerättssekreterarnas sida handlar det om att värdesätta barnets perspektiv och visa intresse. Som resultat kan barnsamtalet bli avlastande för barnet, eftersom de får sätta sin situation i ord. Att ge barnet möjlighet till delaktighet handlar också om att ge barnet kontroll över framföringen av deras perspektiv i rätten, där det som strategi blir viktigt att återge barnets ord samt ge barnet möjlighet att godkänna sin utsaga i det andra barnsamtalet.

Om vi återkopplar till avsnittet *2.1 Human Rights* ser vi, liksom Link (2011, ss.452-554) beskriver, hur utvecklingen av barnet som aktör med rättigheter i utredningssammanhang vuxit fram. Denna bild som barnkonventionen förmedlar ser vi bidrar till att barnet ses som en part i ärendet, istället för endast föräldrarnas produkt. Visserligen är inte delaktigheten fullständig, exempelvis i domstolsförfarandet, ändå beskriver respondenterna barnen som vårdnadsutredningens huvudpersoner. Vi uppfattar här att utredningsarbetet handlar om att se bortom föräldrarnas konflikt och istället belysa barnets bästa. Frågan är, hade det blivit annorlunda ifall rummet för den slutgiltiga domen byttes ut? Ifall barnet gavs möjlighet att vara med i det slutgiltiga skedet? Hur hade ett

sådant rum sett ut och hade det stärkts barnets delaktighet genom hela beslutsprocessen?

Gällande den andra frågeställningen som ämnade besvara hur familjerättssekreterarnas uppfattning av barnet påverkar hur barnet görs delaktigt genom vårdnadsutredningen framkom det att en viktig del är barnets bästa, vilket sammankopplades med barnets rätt till delaktighet. Samtliga respondenter betonade vikten av att se barnets bästa. Kring barnets vilja fanns en uppfattning att ålder och mognad hade betydelse i hur tungt barnets åsikt väger i den slutgiltiga bedömningen. Något som framkommit är en informell åldersgräns för barnsamtal. Avsteg från denna framkom, men efter diskussionen kring ålderskategorisering känns det viktigt att betona det individuella barnet och dess förmåga. För barnet kan information och känslan av att få känna sig delaktig vara betydelsefull, oavsett vad det tillför i bedömningen. Genom analysen framkom även en viss ambivalens i synen på barnet, vilket återspeglar barndomssociologins dilemma, att å ena sidan betrakta barnet som en kompetent aktör och samtidigt vilja skydda barnet (Lee, 1999, s. 468). Utifrån studiens resultat och analys dras slutsatsen att familjerättssekreterares handlingar och uppfattningar kring barnet kan ha en betydelse i vilken grad strategier för att möjliggöra delaktighet användes. Generellt sett kunde det konstateras att högre ålder och mognad bidrog till ökade strategier för att möjliggöra delaktighet. Här tydliggörs tvetydigheten mellan hur skyddsaspekt och aktörskapet bidrar till motivationen av två olika strategiformer. Vår tanke är att detta är en avspeglning av den tvetydighet det finns i formuleringen av barnkonventionens rättigheter för barn och hur dessa uttrycks i lagtexter. Är denna öppenhet nödvändig för att möta varje enskilt barn?

Slutligen önskades det besvaras vilka svårigheter som kan uppstå i att göra barn delaktiga i vårdnadstvister. I resultatet framkom det framförallt två större teman: Föräldrars påverkan och små barn. Kring föräldrarnas påverkan fanns ett flertal omständigheter som kunde försvåra, exempelvis vägran att ge samtycke till barnsamtal, lojalitetskonflikter samt negativ påverkan på barnens känsla av att fritt kunna uttrycka sin åsikt. I de fallen blev motivation samt fokus på barnet, istället för föräldrarnas konflikt viktiga strategier. Kring små barn uttryckte samtliga respondenter svårigheten i att göra dem delaktiga, då delaktigheten i hög

grad förutsätter att barnet ska vara kapabelt att delta i ett barnsamtal. Gällande små barn fanns inga tydliga strategier för att hantera utmaningen kring deras delaktighet. Vi ställer oss frågan hur små barn skulle kunna möjliggöras större delaktighet i vårdnadsutredningar? Finns några alternativa metoder för att tillmötesgå detta? Ett framtida forskningsområde som vi vill framlyfta är vilken innebörd barnkonventions inkorporering som svensk lag kommer få i vårdnadsutredningar. Kommer barnkonventionen som lagstiftning ha någon inverkan på barns delaktighet i beslutsprocessen? Slutligen finner vi också av intresse att utveckla forskningsområdet kring strategier för barns delaktighet när lojalitetskonflikten är stor. Barnkonventionens ratificering nästkommande år kommer sannolikt medföra ökade krav på delaktighet för barn, men då ser vi också betydelse av att det finns metoder för att hantera faktorer som försvårar barns delaktighet.

Referenslista

- Askland, Leif & Sataøen, Svein (2016): *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt*. Liber: Stockholm.
- Bergman, Ann-Sofie & Rejmer, Annika (2017): "Det är klart att barnen blir lidande": Om barns mående när föräldrarna är i vårdnadstvist. *Socialmedicinsk tidskrift*. 94 (4): ss. 437-446.
- Birnbaum, Rachel & Saini, Michael (2012): A Qualitative Synthesis of Children's Participating in Custody Disputes. *Research on Social Work Practice*, 22 (4): ss. 400-409.
- Bryman, Alan (2016): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber: Stockholm.
- Cederborg, Ann-Christin (2014): *Barnperspektiv i socialtjänstens arbete*. Gleerups Utbildning AB.
- Dembour, Marie-Benedict (2011): What are human rights? Four schools of thought. *Human rights quarterly* 32 (1): ss. 1-20.
- Denscombe, Martyn (2014): *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur: Lund.
- Eriksson, Maria & Näsman Elisabet (2008): Participating in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. *Childhood*, 15 (2): ss. 259-275.
- Eriksson, Maria & Näsman, Elisabet (2011): *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten-om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Gothia förlag: Stockholm.
- Eriksson, Maria, Källström Cater, Åsa & Näsman, Elisabet (2015): *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Gleerups Utbildning AB.
- Hart, Roger (1992): *Children's participation: The Theory And Practice Of Involving Young Citizens In Community Development And Environmental Care*. New York: UNICEF.
- Hinderberg, Barbro (1999): *När omsorgen sviktar. Om barns utsatthet och samhällets ansvar*. Rädda barnen förlag.
- Hwang, Philip & Nilsson, Björn (2019): *Utvecklingspsykologi*. Natur och kultur: Stockholm.

- Jacobsen, Dag Ingvar (2017): *Hur genomför man undersökningar? – Introduktion till samhällsvetenskapliga metoder*. Studentlitteratur: Lund.
- James, Allison & James, Adrian (2012): *Key Concepts in Childhood Studies*. SAGE Publication Ltd: London.
- James, Allison & Prout, Allan (2003): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Taylor and Francis.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund.
- Lee, Nick (1999): The Challenge of Childhood. Distributions of childhood's ambiguity in adult institutions. *Childhood*, 6 (4): ss. 455-474.
- Leviner, Pernilla (2018): Barnkonventionen som svensk lag: en diskussion om utmaningar och möjligheter för att förverkliga barns rättigheter. *Förvaltningsrättslig tidskrift*. 2: 287-311.
- Link, Rosemary J. (2011): Childrens rights. I Healy, Lynne M. & Link, Rosemary J. (red). *Handbook of international social work. Human rights, development and the global profession*. Oxford University press: New York, ss. 452-458.
- Mattsson, Titti (2006): *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie om barn i familjehem*. Iustus Förlag: Uppsala.
- Nordenfors, Monica (2010): *Delaktighet – på barns villkor?* Elanders.
- Näsman, Elisabeth (2004): Barn, barndom och barns rätt. I: Olsen, Lena (2004): *Barns makt*. Uppsala: Iustus.
- Oswell, David (2012): *The Agency of Children: From Family to Global Human Rights*. Cambridge University Press.
- Prop. 2017/18:186. *Incorporeringen av FN:s konvention om barnets rättigheter*.
https://www.regeringen.se/4952fa/contentassets/ccaccfb483374099bdb045f96f7ca0bb/in-korporering-av-fns-konvention-om-barnets-rattigheter-2017_18_186.pdf
- Qvortrup, Jens (1987): The Sociology of Childhood. *International Journal of Sociology*, 17 (3): 3-37.

- Repstad, Pål (2007): Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Studentlitteratur: Lund.
- Röbäck, Karin (2011): Bedömningar om barn i umgängestvister – förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet? *Socialvetenskaplig tidskrift*. 1 (2011): 5-23.
- Shier, Harry (2001): Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & society*. 15 (2001): 107-117.
- Socialstyrelsen (2012): *Vårdnad, boende och umgänge. Handbok - stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2014): *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge*.: Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018): *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2016): Social work and human rights. Linking two traditions of human rights in social work. *Journal of human rights and social work*. 1 (1): ss. 40-49.
- Sundhall, Jeanette (2014): Betydelser av barns ålder i familjerättsliga utredningstexter. *Kvinder, Køn og Forskning*, 12 (1-2): ss. 9-21.
- Sjösten, Mats (2012): *Vårdnad, boende och umgänge- samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. Nordstedts juridik: Stockholm.
- Vetenskapsrådet (2002): Forskningsetiska principer. Inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.
- <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 29 oktober 2019)
- Åsberg, Rodney (2001): *Ontologi, epistemologi och metodologi: en kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och dialektik, Göteborgs universitet.
- Lagtexter:**
- SFS (1949: 381) *Föräldrabalk*. Stockholm. Justitiedepartementet.
- SFS (2009:400) *Offentlighets- och sekretesslag*. Stockholm. Justitiedepartementet.

SFS (2001:453) *Socialtjänstlag*. Stockholm. Socialdepartementet.

Bilagor

1. Intervjuguide

Sammanhangsmarkering

Syfte

Informationsbladet

Samtycke

Skulle du vilja presentera dig själv?

Hur länge har du arbetat på familjerätten?

Hur stor del av denna tid har vårdnadstvister varit ett arbetsområde för dig?

Vilken utbildningsbakgrund har du?

Har du i din tidigare arbetslivserfarenhet arbetat med barn?

Strategier för delaktighet

Hur arbetar ni med barnkonventionen genom processen av vårdnadstvister? (Start, mitten, förslag till beslut)

Ser du någon generell ålder på barnen som ni möter?

Har arbetet med barnkonventionen förändrats något inför att den blir lag 2020?

Hur skulle du definiera delaktighet?

Ser du några formella strategier på familjerätten för att göra barnen delaktiga i vårdnadsutredningar? Hur ser dessa ut?

Ser du några individuella strategier som du utför för att göra barnen delaktiga i vårdnadsutredningar? Hur ser dessa ut?

Finns något internt arbete till att utveckla barns delaktighet? Ex. Kurser, workshops etc?

Hur skulle du definiera barnets bästa?

Hur ser du på relationen mellan barnets bästa och barns delaktighet?

Skulle du vilja ge exempel på hur barnets bästa tillvaratas i vårdnadstvister?

Hur gör man små barn delaktiga i vårdnadstvister? Hur tillvaratas små barns bästa?

Hur arbetar ni för att bedöma barnets mognad? Ge gärna exempel.

Hur gör man barn med diagnoser delaktiga? (finns det skillnader?)

Barnsamtal

När blir barnsamtal aktuellt i ditt arbete?

Hur skulle du beskriva barnsamtalets syfte?

När brukar du träffa barnet för första gången?

Hur arbetar ni med barnsamtal i vårdnadsutredningar?

Hur informeras barnet kring processen av vårdnadsutredningen?

Hur bestäms miljön där barnsamtalet ska utspelas?

Hur används barnsamtal med yngre barn?

Hur ser metoderna ut som används i samtalet?

Vilka frågor brukar man vilja få fram med samtalet?

Hur förändras dessa metoder beroende på mognad

Skulle du kunna beskriva strategierna som används i samtal med barn?

Hur bestäms vilka som ska vara med i barnsamtalet?

Hur bedömer man om barnsamtal är till fördel för barnet? Kan det finnas tillfällen då det inte är lämpligt? Kan du ge exempel?

Hur hanterar ni barnets åsikter rörande frågorna vårdnad, boende och umgänge?

Hur särskiljs barnets åsikter i dessa frågor i förhållande till föräldrarnas?

Svårigheter i att göra barn delaktiga

Möter ni några svårigheter i att göra barn delaktiga?

Hur hanterar ni eventuella svårigheter i att göra barn delaktiga?

Hur ser det ut med stöd från kollegor i dessa svårigheter?

Hur påverkar tidsbegränsningen för vårdnadsutredningar i att göra barn delaktiga?

Tror du att barnkonventionens inkorporering kommer påverka arbetet att göra barn delaktiga i vårdnadstvister? Utveckla.

Delaktighetsbegreppet har i lagtexten ett ganska stort tolkningsutrymme. Hur tror du att det hade påverkat familjerättens arbete med delaktighet om begreppet vore tydligare definierat?

Tror ni att familjerätten i er kommun har en tolkning av delaktighetsbegreppet som kan skilja sig från andra kommuners tolkning?

Tror ni att det finns några skillnader mellan olika svenska kommuners familjerätter i hur man arbetar för att göra barn delaktiga?

Finns det en överensstämmande definition av delaktighet mellan familjerätten och tingsrätten? Ser du några likheter och skillnader?

2. Informationsblad

Information inför intervjun vecka 43

Hej,

Tack för att du meddelat att du önskar delta i intervjun! Vi heter Sara Larsson och Elin Ebbesson. Vi är socionomstudenter vid Göteborgs universitet. I dagsläget skriver vi vår C-uppsats med ämnet barns delaktighet i samband med vårdnadstvister.

Syfte med intervjun

Upplägg

Vi kommer att i samråd med dig träffa dig på din arbetsplats för en enskild intervju. Intervjun beräknas ta ca 45–60 minuter. Inför intervjun kommer vi att be om ditt samtycke till att spela in intervjun med ljudupptagning. Detta med syfte att kunna transkribera intervjun i efterhand. Om du inte önskar bli inspelad var vänlig att kontakta oss på förhand. Våra kontaktuppgifter finner du nedan. Inspelningarna kommer att raderas när uppsatsen är godkänd av Göteborgs Universitet. Detta är en instruktion från universitetet, men också ett sätt att säkerställa att transparens finns mellan innehållet av intervjuerna och uppsatsen. Tills det att ljudfilerna kommer att raderas kommer dessa att förvaras på ett USB-minne. De uppgifter som insamlas till studien kommer endast brukas för forskningsändamål.

Syftet med intervjun är att få svar på hur familjerättssekreterare arbetar med barns delaktighet i samband med pågående vårdnadstvister, vilka metoder som används vid barnsamtal samt eventuella svårigheter som familjerättssekreterare kan möta i att göra barn delaktiga.

Vad händer med mina uppgifter?

Anonymitet

Du kommer att vara anonym i studien. Det innebär att vi inte kommer att avslöja några personuppgifter som namn, ålder eller kontaktuppgifter. I analysen kommer fingerade namn att användas exempelvis intervjuperson 1.

Hur vi kommer att benämna det geografiska området

Namnet på kommunen som du arbetar i kommer att hållas hemlig i uppsatsen. Då vi gör intervjuer med ett flertal kommuner kommer kommunen benämnas som kommun A eller liknande.

Informerat samtycke

Deltagandet är frivilligt

Du har själv rätt att välja om du vill delta i intervjun. Skulle du ändra dig angående ditt deltagande har du rätt att dra dig ur studien, även efter genomförd intervju.

Hur får jag information om resultatet av studien?

När uppsatsen är godkänd kommer den att publiceras på GUPEA. Detta är en offentlig databas som är ett universitetsgemensamt system för e-publicering av t.ex. doktorsavhandlingar, skriftserier och forskningspublikationer.

Ansvarig för studien

Vi som är ansvariga för studien heter Sara Larsson och Elin Ebbesson. Du kan kontakta oss på följande:

Elin Ebbesson

Mejl: x

Telefon: 07xx-xxx xxx

Sara Larsson

Mejl: x

Telefon: 07xx-xxx xxx

Kontakt till handledare:

Linda Lane

Mejl: x

Jag har läst och tagit del av informationen.

Ort och datum: _____

Underskrift (deltagare): _____

Underskrift (forskare 1): _____

Underskrift (forskare 2): _____

3. Samtyckesformulär

- Jag har läst och undertecknat den information om undersökningen jag har fått.
- Jag har haft möjlighet att ställa frågor om undersökningen.
- Jag är medveten om att jag som deltagare kommer att bli intervjuad och att detta kommer att spelas in.
- Jag har fått tillräckligt med tid på mig för att tänka igenom situationen, och jag samtycker till att delta i undersökningen.
- Jag är medveten om att personlig information som mitt namn och namnet på min arbetsgivare inte kommer att bli känt för någon utanför projektet.
- Jag är medveten om att mina ord kan citeras i rapporter, på webbsidor och i andra publikationer från projektet.
- Upphovsrätten till det jag säger överlåter jag till Sara Larsson och Elin Ebbesson.
- Jag är medveten om att jag när jag så vill kan lämna undersökningen och att jag inte behöver förklara mina skäl till det.
- Om jag väljer att inte längre delta i undersökningen kommer den information jag har lämnat inte att användas.

Ort och datum: _____

Underskrift (deltagare): _____

Underskrift (forskare 1): _____

Underskrift (forskare 2): _____

